

ALAEALISTE KOMISJONID EESTIS 2012 AASTAL – STATISTILINE ÜLEVAADE EHS-e ANDMETE PÕHJAL

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
1. Alaealiste komisjonid 2012 aastal	3
2. 2012 aastal alaealiste komisjoni suunatud laste profiil	6
3. Algatuse alused.....	10
4. Algatajad	13
5. Mõjutusvahendid	16
6. Õigusrikkumiste arutelude korraldamisega seotud toimingud	22
7. Korduvalt AEKi suunatud alaealised	24

Sissejuhatus

Käesolev ülevaade põhineb Eesti Hariduse Infosüsteemi (edaspidi EHIS) alaealiste komisjonide alamregistri andmetel ning alaealiste komisjonide tööd korraldaval Alaealiste mõjutusvahendite seadusel (AMVS).

Antud ülevaate esimene osa seletab lahti alaealiste komisjonide töökorralduse Eestis ning annab ülevaate nende arvust ja tegevusest 2012 aastal. Kirjeldatakse nende moodustamist, rahastamist ja aruandluse põhimõtteid ning komisjonide ja arutelude arvu komisjoni tüübi ja maakonna lõikes. Seletatakse ka arutelude korraldamist, sellega seotud toiminguid ning erinevate osapoolt õigusi ja kohustusi.

Teises osas kirjeldatakse 2012 aastal alaealiste komisjonidesse suunatud noorte profiili soo, emakeele ja vanuse lõikes. Tuuakse välja suunatud jaotus maakonniti ning nende osatähtsus vastava maakonna noortest. Selgitatakse, millistel juhtudel arutab alaealise asja kindlasti alaealiste komisjon (nooremate kui 14-aastaste ehk süüvõimetute juhtumite puhul) ning millistel tingimused otsustatakse, kuidas menetleda süüvõimeliste ehk 14-aastaste ja vanemate juhtumeid. Samal ajal on välja toodud vastavate isikute jaotus vanuse lõikes ning maakondade lõikes vanuseline (süüvõimelisuse järgi) jaotus, sooline jaotus ja jaotus lapse emakeele järgi.

Ülevaate kolmandas osas kajastatakse 2012 aastal alaealiste suhtes alaealiste komisjonis algatatud asjade põhjuseid ning nende jagunemist alaealise soo, emakeele, vanusgrupi ning asja arutanud komisjoni maakonna lõikes.

Arutelude algataja võib vastavalt AMVS §14 olla: alaealise seaduslik esindaja, politseiametnik, alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja, lastekaitseametnik, sotsiaalametnik, kohtunik, prokurör või keskkonnajärevalve asutuse ametnik. Nende jaotust 2012 aastal kirjeldab neljas osa. Ka siin on toodud nende jaotus nii eraldi kui arutelude alusel ning neid on vaadatud eraldi algatuse aluse, eagrupi ja maakonna lõikes.

Mõjutusvahendite puhul on toodud nende sisukirjeldused ning jaotused erineva detailsusastmega. Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 3 alusel on komisjonil võimalus kohaldada ühte või mitut järgmistest mõjutusvahenditest: 1) hoiatus, 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid, 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde, 4) lepitamine, 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või hooldaja juures perekonnas või asenduskodus, 6) üldkasulik töö, 7) käendus, 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemine, 9) kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine. Jällegi on kajastatud ka jaotuseid vanuse, soo, emakeele, maakonna ja algatuse aluste lõikes.

Selliseid arutelusid, mille puhul esines esindaja määramine, sundtoomine, edasilükkamine või arutelu lõpetamine või neist mitu oli 2012 aastal kokku 630. Edasilükkamist esines 419 arutelul puhul (16%), esindaja määramist 167 arutelu puhul (6%) ja sundtoomist 44 arutelu puhul (1,7%). Arutelu lõpetati erinevatel põhjustel kokku 20 juhul. Antud toimingutest annab ülevaate 6 peatükk.

Viimases osas käsitletakse põhjalikumalt noori, kelle suhtes on EHISE andmetel (ehk alates 2008 aastast) algatatud rohkem kui üks arutelu, neist vähemalt üks on jõudnud otsuseni 2012 aastal ning võrreldakse nende profiili vaid üks kord 2012 aastal alaealiste komisjoni suunatud noortega.

1. Alaealiste komisjonid 2012 aastal

Alaealiste komisjonid tegutsevad Eestis alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) alusel, mis hakkas kehtima 1. septembrist 1998. Seitsmeliikmelised komisjonid loodi kõigis maakondades maavanema korraldusega ning nendesse kuuluvad haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste töökogemustega isikud, politseiametnikud, kriminaalhooldusametnikud ja alaealiste komisjoni sekretärid. Kohalikud omavalitsused võivad samadel alustel ja koosseisuga komisjoni moodustada kooskõlastatult maakonna alaealiste komisjoniga. Sel juhul arutatakse nende haldusterritooriumil elavate alaealiste õigusrikkumisi ja mõjutusvahendite kohaldamist kohaliku omavalitsuse komisjonis. Juhul kui kohalikus omavalitsuses, kus alaealine alaliselt elab, ei ole komisjoni moodustatud, arutab alaealise õigusrikkumist ning otsustab mõjutusvahendi kohaldamise üle maakonna komisjon. Alaealiste komisjoni tööd juhib komisjoni liikmete hulgast valitud esimees. Komisjonis korraldatavate alaealiste õigusrikkujate asjade arutelud valmistab ette komisjoni sekretär.

Komisjone rahastatakse mõjutusvahendite kohaldamise võimaluste tagamiseks riigieelarvest. Maavalitsuse juurde moodustatud alaealiste komisjoni sekretäri töötasu ja majandamiskulud rahastatakse riigieelarvest. Kohalike omavalitsuste komisjonide majanduskulud kaetakse omavalitsuse eelarvetest. Haridus- ja Teadusministeerium esitab iga-aastaselt taotluse riigieelarvesse, saamaks komisjonidele toetust mõjutusvahendite kohaldamiseks. Eelarve planeerimise aluseks on 7–17-aastaste alaealiste arv maakonnas.

Alaealiste komisjoni esimees esitab kord aastas komisjoni tööst aruande komisjoni moodustanud haldusüksusele, st maakonna komisjon esitab aruande maavanemale ja kohaliku omavalitsuse komisjon valla- või linnavalitsusele. Statistiline koondaruanne esitatakse maakondlike alaealiste komisjonide poolt iga aasta 15. jaanuariks Eesti Noorsootöö Keskusele. ENTK-le esitatav aruanne sisaldab teavet komisjoni sisulise tegevuse ja riigieelarvelise toetuse kasutamise kohta. Kohalike omavalitsuste alaealiste komisjonid esitavad eelnevalt oma aruande maavalitsuse komisjonile.

Sisulise tegevuse aruandlus toimub kindla struktuuri alusel ning sisaldab komisjonile aruandluse perioodil esitatud taotluste arvu, alaealiste jaotust soo ja vanuserühma järgi, õigusrikkumiste jaotust vastavalt AMVS § 1 lõigetele 2 ja 3, taotluse esitanud institutsioonide jaotust ja kohaldatud mõjutusvahendeid. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunatud alaealiste osas esitatakse andmed ainult nende alaealiste kohta, kelle suhtes kohus alaealiste komisjoni taotluse rahuldab.

Samuti esitatakse aruannetes andmed komisjoni poolt taotletud või läbi viidud toimingute kohta, mis puudutavad alaealise sundtoomist komisjoni istungile, alaealisele esindaja määramist komisjoni istungi ajaks ja arutelude edasilükkamisi ning korduvarutelusid. Aruandlusest saadav teave kordusarutelude kohta on seotud alaealise õigusrikkuja ühe ja sama aruteluga uue mõjutusvahendi kohaldamisel, st kui mõjutusvahendi kohaldaja kirjalikust informatsioonist selgub, et alaealine ei täida talle määratud mõjutusvahendist tulenevaid kohustusi ja komisjon määrab uue mõjutusvahendi. Kui alaealise suhtes

laekub uus taotlus uue õigusrikkumise kohta, siis seda ei loeta kordusaruteluks, vaid käsitletakse uue õigusrikkumise ja aruteluna.

Alates 2008 aasta 1. jaanuarist on komisjonidel kohustus lisaks statistilistele koondaruannetele sisestada andmed mõjutusvahendi kohaldamise kohta Eesti Hariduse Infosüsteemi (edaspidi EHIS) alaealiste komisjonide alamregistrisse. Tulevikus on planeeritud kogu aruandlus viia üle EHIS andmebaasi ning kaotada paberkandjatel esitatavad tegevusaruanded. Oluline erinevus seni esitatud tegevusaruannete ja EHIS-esse sisestatud andmete vahel on see, et seni Eesti Noorsootöö Keskusele iga-aastaselt laekunud andmed on esitatud absoluutarvudes ning agregeeritud kujul. Seevastu EHIS-esse sisestatud andmed on tunduvalt detailsemad ning võimaldavad luua senisest enam seoseid erinevate näitajate vahel.

2012 aastal tegutses Eestis 67 alaealiste komisjoni, millest 15 olid maakondlikud, 44 kohalike omavalitsuste ja 8 Tallinna linnaosavalitsuste moodustatud komisjonid. Kohalike omavalitsuste poolt moodustatud 44 komisjonist tegutsesid Harjumaal 15, Ida-Virumaal 4, Jõgevamaal 1, Järvamaal 2, Raplamaal 3, Pärnumaal 9, Tartumaal 3, Valgamaal 1 ning Viljandimaal 6 omavalitsuse komisjoni. Kuues maakonnas (Hiiumaal, Läänemaal, Lääne-Virumaal, Põlvamaal, Saaremaal ning Võrumaal) ei ole kohalike omavalitsuste komisjone moodustatud. Suurematest linnadest ei ole omavalitsuse komisjoni moodustatud Tartus – Tartu linnas elavate alaealiste õigusrikkumisi arutatakse Tartu maakonna komisjonis.

Tabelis 1 on toodud otsuste arv kõigis maakondades (ja eraldi Tallinna linnas) komisjonitüübi lõikes. Arvuliselt on kõige rohkem otsuseid Tallinna linnas. Järgnevad Tartumaa maakondlik komisjon, Ida-Virumaa KOV-i komisjonid, Harjumaa (v.a. Tallinn) KOV-i komisjonid ja Pärnumaa KOV-i komisjonid. Maakondlikest komisjonidest on kõige rohkem otsuseid tehtud Tartumaa komisjonis (333) ning Lääne-Virumaa komisjonis (131). Kõige rohkem otsuseid on tehtud KOV-i komisjonides Tallinnas (626), Ida-Virumaal (308), Harjumaal (203) ja Pärnumaal (147).

Tabel 1. Otsuste arv maakondades komisjonitüübi lõikes

Maakond	KOV-i komisjon		Maakondlik komisjon	Otsuste arv
	Komisjonide arv	Otsuste arv	Otsuste arv	
Harjumaa	15	203	43	246
..Tallinn	8	626		626
Hiiumaa			34	34
Ida-Virumaa	4	308	58	366
Jõgevamaa	1	14	91	105
Järvamaa	2	6	102	108
Läänemaa			55	55
Lääne-Virumaa			131	131
Põlvamaa			63	63
Pärnumaa	9	147	25	172
Raplamaa	3	13	82	95
Saaremaa			43	43
Tartumaa	3	28	333	361
Valgamaa	1	13	53	66
Viljandimaa	6	36	75	111
Võrumaa			71	71
Kokku	52	768	1259	2653

Harjumaal ja Tallinnas, Ida-Virumaal ning Pärnumaal on enamik otsused tehtud KOV-i komisjonides. See eripära tuleneb asjaolust, et just nendes maakondades on suurimates või enamikes kohalikes omavalitsustes moodustatud kohaliku omavalitsuse alaealiste komisjon, mis menetlevad suurema osa maakonnas laste poolt toime pandud õigusrikkumistest. Suurema otsuste arvuga maakondadest on näiteks Pärnumaal maakondlikus komisjonis tehtud vaid 25 otsust, üheksas KOV-i komisjonis on otsuseid tehtud aga 147 (85%). Samas Tartu maakonna 361 otsusest tervelt 333 (92%) on tehtud maakondlikus komisjonis, kuna maakonnas on vaid 3 KOV-i komisjoni ning Tartu linnas eraldi komisjoni ei ole.

Harju- ja Valgamaal on mitu kohalikku omavalitsust moodustanud ühiskomisjoni. Ühiskomisjonid aitavad leevendada spetsialistide puudust piirkonnas, toetades samal ajal abi jõudmist alaealiseni võimalikult lähedal tema elukohale. 2012 aasta seisuga oli üle Eesti moodustatud 52 kohaliku omavalitsuse alaealiste komisjoni (sh 8 Tallinna linnaosa alaealiste komisjoni).

Õigusrikkumise asja arutelu toimub 30 päeva jooksul, arvestades taotluse laekumisest. Selle aja sisse kuulub tutvumine esitatud taotluse ja sellele lisatud materjalidega ning vajadusel täiendavate materjalide väljanõudmine, istungi aja ja sellele osalevate inimeste kindlaksmääramine ning kutsete saatmine. Kui selleks ajaks pole vajalikud materjalid laekunud, lükatakse asja arutelu edasi. Asja arutelu edasilükkamine peab olema protokollitud. Kui alaealise õigusrikkumise arutelu ei kuulu komisjoni pädevusse, tuleb esitatud taotlus edastada pädevale asutusele või tagastada taotluse esitajale. Tehtud otsusest teavitatakse taotluse esitajat.

Kui komisjoni poolt on arutelu toimumise aeg ja arutelul osalevad isikud kindlaks määratud, siis neile isikutele, kelle osalemine õigusrikkumise arutelul on vajalik, saadab komisjoni sekretär kutse vähemalt nädal enne arutelu toimumist. Prokurör või kohtunik ei pea istungil osalema, kuid komisjon peab neid informeerima, millal nende poolt esitatud taotluse alusel suunatud alaealise õigusrikkumise arutelu komisjonis toimub. Alaealisele ja tema esindajale saadetakse kutse tähtitud kirjaga vähemalt nädal enne arutelu toimumist.

Kutsel märgitakse, millal ja kus arutelu toimub, millist õigusrikkumist arutatakse. Samuti on kirjas informatsioon selle kohta, millal ja kus on võimalik komisjonile esitatud materjalidega tutvuda ning, kuidas ja keda informeerida, kui alaealisel või tema seaduslikul esindajal ei ole võimalik mõjuval põhjusel komisjoni istungil osaleda.

Lisaks eelnevale antakse kutsel alaealisele ja tema seaduslikule esindajale teada ka komisjoni õigusest taotleda sundtoomist komisjoni istungile, juhul kui alaealine ja tema esindaja ei ilmu õigusrikkumise arutelule ning ei teavita sellest komisjoni. Sundtoomist teostab politsei komisjoni otsuse alusel, lähtudes Kriminaalmenetluse seadustiku §-st 139.

Alaealiste komisjoni istung on kinnine, mis tähendab, et istungil võivad osaleda vaid komisjoni liikmed, taotluse esitanud institutsiooni esindaja, alaealine ja tema seaduslik esindaja ning isikud, kelle kohalolu on vajalik, arutamaks konkreetsele alaealisele mõjutusvahendi kohaldamist. Kõrvalisi isikuid komisjoni istungile ei lubata, et tagada konfidentsiaalsus ja alaealise õiguste ja huvide kaitse.

Komisjoni istungil tutvustatakse komisjoni liikmeid ja isikuid, kes on istungile kutsutud. Komisjoni esimees esitleb kogutud materjale ning taotluse sisu. Kuulatakse ära alaealise arvamus õigusrikkumise

asjaolude ning põhjuste kohta ning seadusliku esindaja arvamus. Juhul kui komisjoni istungile on kutsutud kannatanu ja tunnistajad, siis kuulatakse ära ka nende ütlused. Alaealisele selgitatakse kohaldatavate mõjutusvahenditega kaasnevaid kohustusi. Komisjoni istung protokollitakse. Samuti kantakse protokollis alaealise poolt esitatud taotlused ja protestid. Protokollis kajastatakse ka kõik asja arutamise käigus tehtud toimingud.

Alaealiste komisjonidele taotluse esitamisel on sagedane, et konkreetse alaealise poolt on toime pandud mitmeid erinevaid õigusrikkumisi. Komisjonis arutatakse neid ühe ja sama istungi käigus ja nii võib ühe alaealisega olla seotud mitu erinevat õigusrikkumist ning komisjon võib arutelu tulemusena kohaldada ühte või mitut mõjutusvahendit samaaegselt. Arutelu tulemusena teeb komisjon mõjutusvahendi kohaldamise otsuse. Otsus fikseeritakse kirjalikult, allkirjastatakse istungit juhtinud isiku poolt ja edastatakse alaealisele ja tema seaduslikule esindajale ning mõjutusvahendi kohaldajale. Otsuse põhjendav osa peab sisaldama konkreetse mõjutusvahendi valiku põhjendust, lähtudes alaealise õigusrikkumisest ja tema isikust.

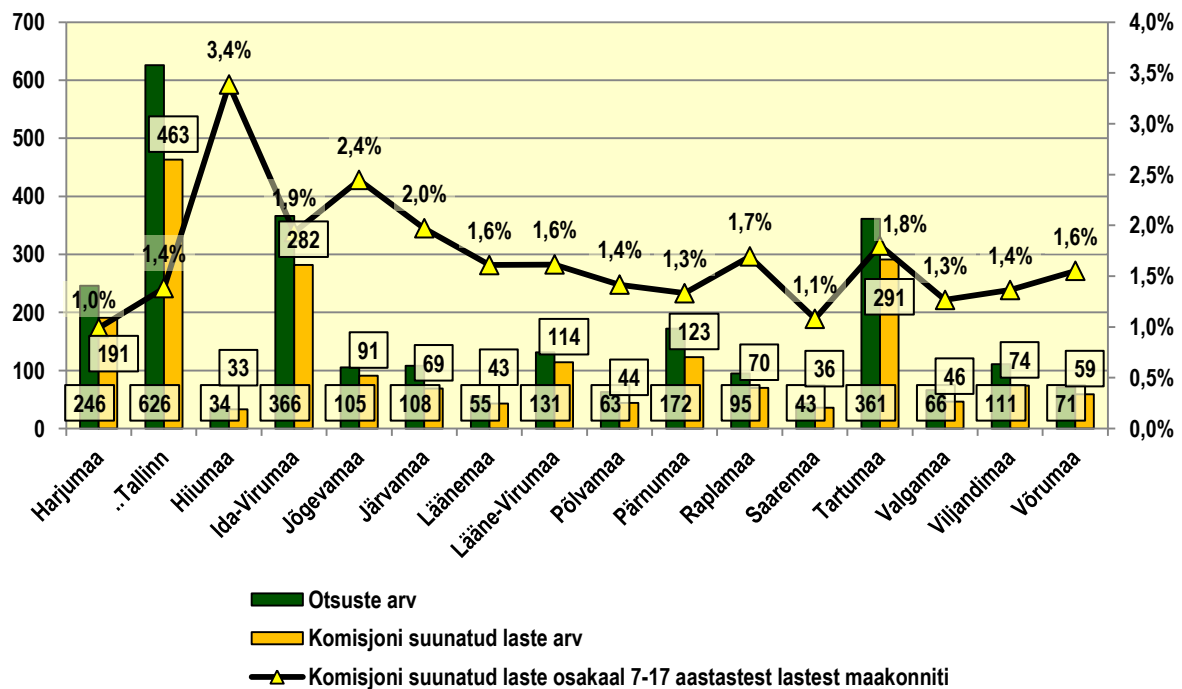
Tagamaks alaealiste õiguste kaitset ja komisjonis tehtud otsuse seaduspärasust, on vastavalt AMVS § 26 võimalik alaealiste komisjoni poolt tehtud mõjutusvahendite kohaldamise otsust vaidlustada. Vaide saab esitada alaealise seaduslik esindaja juhul, kui alaealine või tema seaduslik esindaja leiab, et alaealisele seaduse või selle alusel kehtestatud õigusaktiga antud õigusi on rikutud või vabadusi piiratud. Vaie esitatakse maavanemale. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise otsuse suhtes esitatakse vaie kohtumääruse väljastanud kohtule. Vaidemenetlus toimub vastavalt Haldusmenetluse seaduse § 75-le, mille kohaselt tuleb vaie esitada maavanemale 30 päeva jooksul, arvates päevast, millal isik komisjoni otsusest teada sai või oleks pidanud teada saama (AMVS § 23 lõige 1). Maavanemal on õigus vaideotsusega vaie rahuldada ja tunnistada komisjoni otsus kas täielikult või osaliselt kehtetuks ning kõrvaldada komisjoni otsuse faktilised tagajärjed, teha ettekirjutus komisjonile toimingute sooritamiseks või õigusrikkumise uueks arutamiseks või jätta vaie rahuldamata. Isikul, kelle vaie jääb vaidemenetluses rahuldamata või kelle õigusi on vaidemenetluses rikutud, on õigus pöörduda kaebusega halduskohtusse.

2. 2012 aastal alaealiste komisjoni suunatud laste profiil

Alaealise mõjutusvahendite seaduse tähenduses on alaealine 7–18 aasta vanune isik. EHISe andmetel suunati 2012 aastal alaealiste komisjoni 2029 noort (2011 aastal 2141), kelle suhtes oli algatatud vähemalt üks arutelu, mis jõudis otsuseni 2012 aastal. Otsuseni jõudis 2012 aastal 2653 (2011 aastal 2608) arutelu. Noori, kelle suhtes jõudis 2012 aastal otsuseni mitu arutelu, oli 407. Võrreldes 2011 aastaga on see 76 arutelu rohkem. (Noori, kelle suhtes jõudis 2012 aastal otsuseni vähemalt üks arutelu ning kelle suhtes oli 2008 aastast alates jõudnud otsuseni vähemalt kaks arutelu, oli 860).

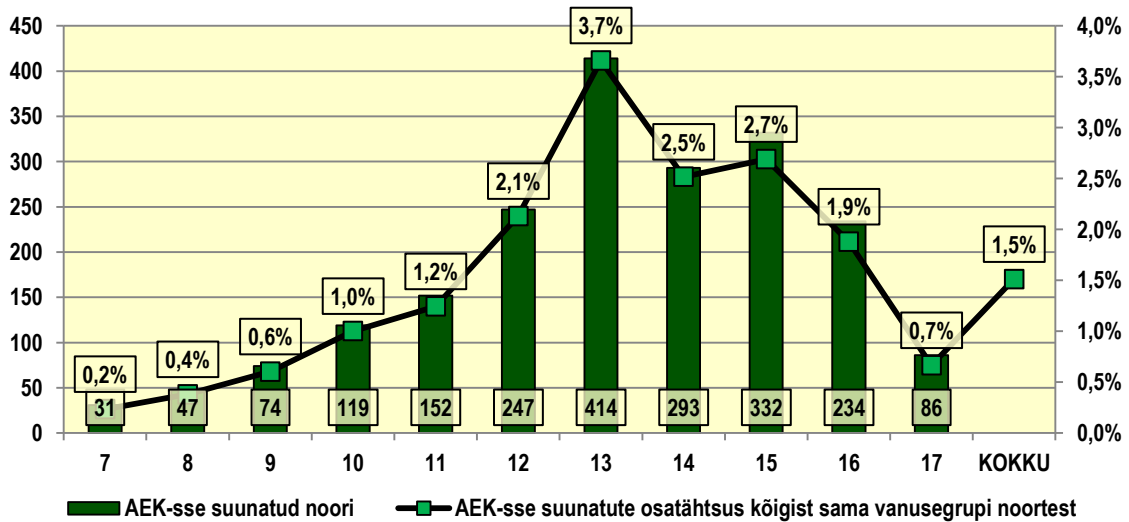
2012 aastal moodustasid kogu Eestis alaealiste komisjonidesse suunatud noored kogu 7-17-aastaste vanusgrupist 1,5% - nii nagu ka 2011 aastal. Absoluutarvudes kõige rohkem noori suunati komisjonidesse Tallinnas (463), Tartumaal (291) ja Ida-Virumaal (282) (joonis 1). Samal ajal komisjoni suunatute osatähtsus kõigist maakonna noortest oli jätkuvalt läbi aastate olnud suurim Hiiumaal (3,4%), mis oli rohkem kui 2011 aastal (2,7%) – see tendents tuleneb asjaolust, et võrreldes teiste maakondadega on Hiiumaal kõige suurem väärtegade alusel algatatud arutelude osakaal ning kõige

väiksem kuritegude alusel algatatud arutelude osakaal. Ehk võib öelda, et juhtumid, mida Hiiumaa alaealiste komisjonis menetletakse, ei ole kõige tõsisemad. 14-18-aastaste väärtegede hulk Hiiumaal oli 2012 aastal 50% (2011.a. 35%), samas kui Eesti keskmine on vaid 7,5%. See kirjeldab erinevate alaealiste komisjonide praktikat üle Eesti alaealiste komisjoni suunamisel ning süütegude menetlemisel. Näiteks need juhtumid (14+ toime pandud väärteod), mida alaealiste komisjoni saadetakse Hiiumaal, menetletakse enamikes teistes maakondades väljaspool komisjone. Ülejäänud maakondades on komisjoni suunatud õigusrikkumiste trendid aastate lõikes varieeruvad.

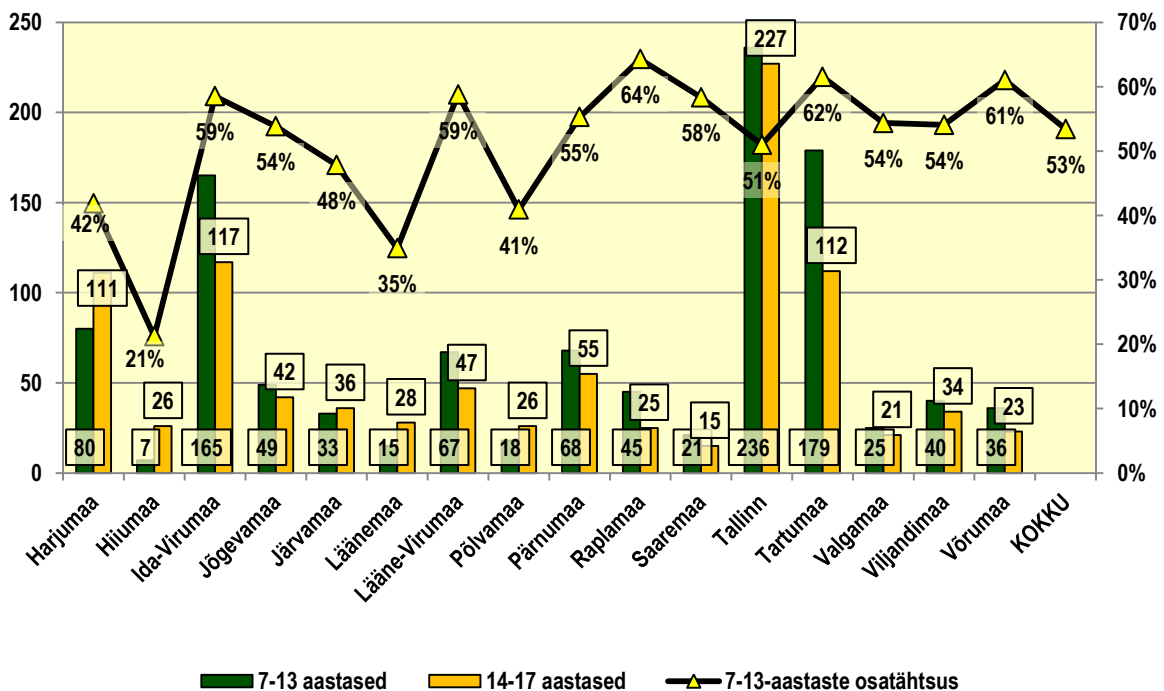
Joonis 1. AEK-sse suunatud noorte ja otsuste arv maakondade lõikes ning alaealiste komisjoni suunatud laste osakaal kõikidest 7-17.a. lastest maakonnas

Alaealiste komisjonidesse suunatakse kõige enam 13-aastaseid noori (2012 aastal 414, ehk 3,7% vastavast eagrupist (joonis 2)). 2011 aastal oli sama näitaja 513 isikut, ehk 4,3%. 13-aastaste suur osakaal komisjoni suunamisel tuleneb suure tõenäosusega teismeeaga seotud probleemkäitumisest ning asjaolust, et seaduse mõistes ei ole tegemist süüvõimelise isikuga, ehk suur enamus selles vanuses toime pandud rikkumised saadetakse arutamiseks alaealiste komisjoni, kus kohaldatakse tema suhtes erinevaid kasvatusliku iseloomuga mõjutusvahendeid. Kuigi 2011 aastaga võrreldes on komisjoni suunatud 13-aastasi küll sadakond vähem, on vastukaaluks märgatavalt tõusnud komisjonidesse suunatud 7-aastaste laste arv (2012 aastal oli neid 31 ning 2011 aastal 15). 7-aastaste laste osakaalu tõus võib tuleneda ka demograafilistest muutustest, ehk just selles vanuses laste arv on võrreldes 2011 aastaga pea 1000 võrra tõusnud. Kolmandiku võrra on suurenenud ka komisjonidesse suunatud 17-aastaste noorte arv (2011 aastal suunati neid 54 ning 2012 aastal 86), kuigi vastupidiselt 7-aastastele on vastava eärühma osakaal võrreldes 2011 aastaga 1000 lapse võrra vähenenud.

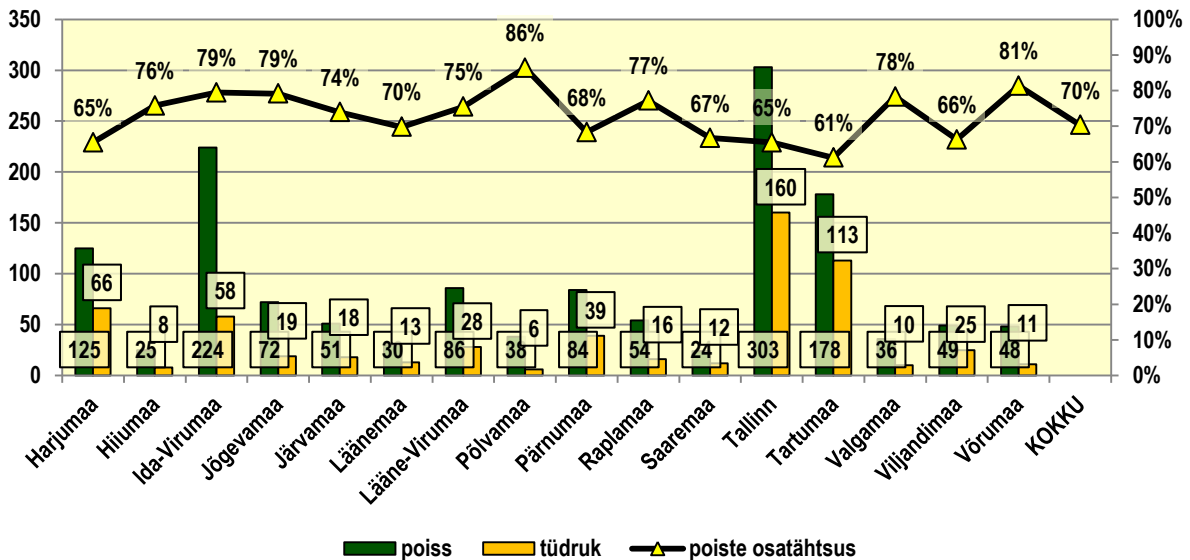
Joonis 2. Alaealiste komisjonidesse 2012 aastal suunatud noorte osatähtsus kõikidest sama vanusegrupi noortest (01.01.2012)

2012 aastal suunati alaealiste komisjonidesse võrreldes eelneva aastaga vähem just süüvõimetus eas olevaid lapsi, kuigi 7-13 vanuseliste osakaal vastavast earühmast on aastaga pea 1000 võrra suurenenud. 2011 aastal moodustas süüvõimetus laste osakaal kõikidest suunatudest 61%, kuid 2012 aastal oli see näitaja 53%. Alaealiste komisjonidesse suunatud süüvõimeliste (14-17 aastaste) laste osatähtsus on võrreldes 2011 aastaga kasvanud kõikides maakondades välja arvatud Järvamaal, Raplamaal ja Saaremaal. Absoluutarvudes on 14-17 aastaste arv vähenenud veel ka Läänemaal ja Pärnumaal, ülejäänud maakondades on süüvõimeliste komisjoni suunatud arv 2011 aastaga võrreldes suurenenud.

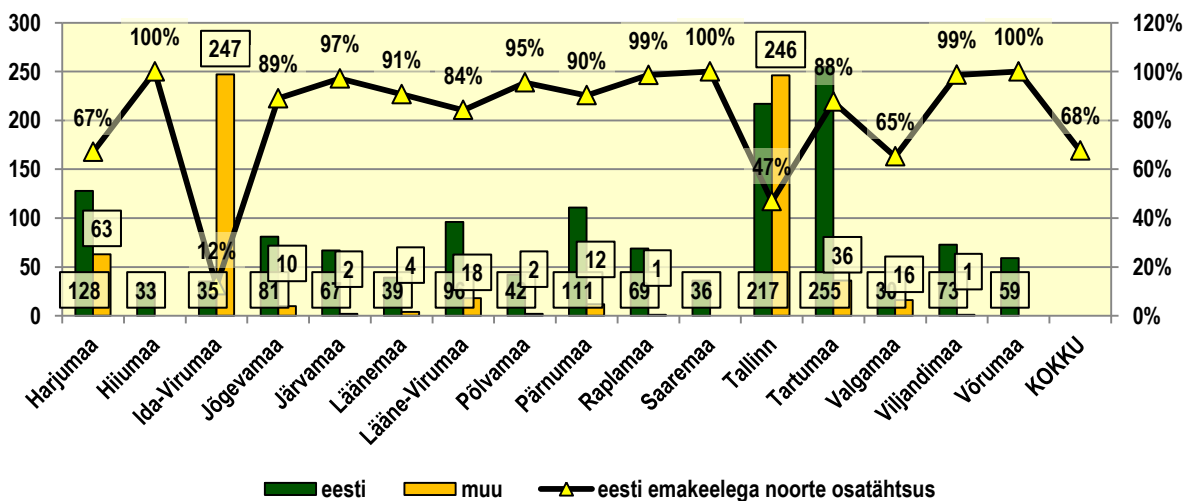
Joonis 3. Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine soo lõikes maakonniti

Soo lõikes oli 2012 aastal alaealiste komisjoni suunatute jagunemine sarnane varasematele aastatele – 2011 aastal moodustasid poisid komisjoni suunatutest 71% ning 2010 aastal 69%. 2012 aastal oli poiste osatähtsus 70% (joonis 4). 2011 aastal oli poiste osatähtsus suurim Raplemaal (89%), 2012 aastal aga Põlvemaal - 86%. Kui 2012 aasta andmeid 2011 ja 2010 aastaga võrrelda, siis ei saa soo lõikes maakonniti mingit olulist suundumust välja tuua.

Joonis 4. Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine vanusgruppide lõikes maakonniti

Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine emakeele lõikes on samuti olnud aastate lõikes stabiilne – ligikaudu 70% kõikidest suunatutest on eesti keelt kõnelevad lapsed. Muu emakeelega komisjoni suunatud noorte osatähtsus on suurim just nendes maakondades, kus muukeelseid isikuid on ka üldises rahvastikukoosseisus rohkem - Ida-Virumaal ja Tallinnas (vastavalt 88% ja 53%) ning suhteliselt kõrge on antud näitaja ka Harjumaal (33%) ja Valgamaal (35%) (joonis 5). Sealjuures on nii Harjumaal kui ja Valgamaal on muukeelsete noorte osatähtsus viimase kolme aasta jooksul kasvanud.

Joonis 5. Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine emakeele lõikes maakonniti

3. Algatuse alused

AMVS §1 sätestab juhud, kui alaealist saab suunata alaealiste komisjoni:

(2) Käesolevat seadust kohaldatakse alaealisele, kes on:

1) nooremana kui neljateistaastasena toime pannud karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastava õigusvastase teo;

2) nooremana kui neljateistaastasena toime pannud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteokoosseisule vastava õigusvastase teo;

3) neljateist- kuni kaheksateistaastasena toime pannud karistusseadustikus ettenähtud kuriteo, kuid prokurör või kohus on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ja kriminaalmenetlus on tema suhtes lõpetatud;

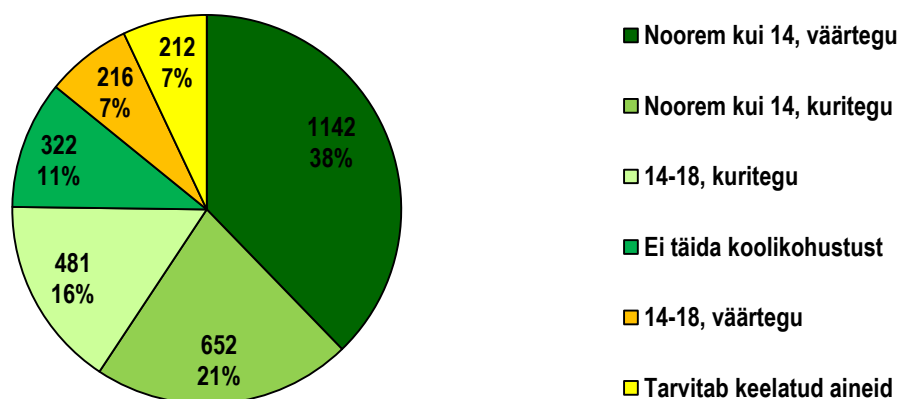
4) neljateist- kuni kaheksateistaastasena toime pannud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteo, kuid kohtuväline menetleja on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust kohaldamata, või kohus on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ja väärteomenetlus on tema suhtes lõpetatud.

(3) Käesolevat seadust kohaldatakse ka alaealisele, kes:

1) on koolikohustuslik, aga pole kantud ühegi kooli nimekirja või on ühe õppeveerandi jooksul mõjuva põhjusega puudunud enam kui 20 protsendist õppetundidest;

2) tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet.

Nii nagu ka varasematel aastatel, on ka 2012 aastal kõige rohkem arutelusid algatatud nooremalt kui 14-aastaselt toime pandud väärteo alusel (38%) (joonis 6). Koolikohustuse mittetäitmise tõttu algatatud arutelude osakaal on 2011 aastaga võrreldes jäänud samaks (11%). Kasvanud on nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud kuriteo tõttu algatatud arutelude osakaal (21%), samas kui 2011 aastal oli sama näitaja 17%. Üldjoontes on erinevate algatuse aluste jagunemiste proportsioonid jäänud samaks.

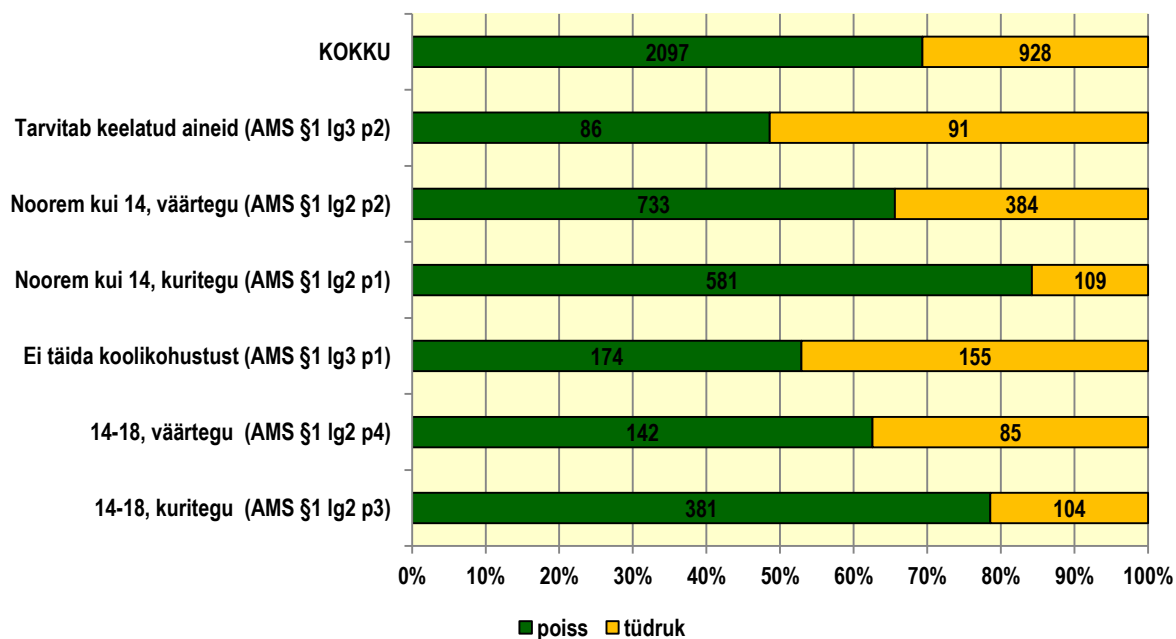
Joonis 6. Algatuse aluste jagunemine

Ühel arutelul võib olla rohkem kui üks alus. Tabelis 2 on toodud välja võrdlus, kuidas jagunevad algatuse alused üldiselt ja kuidas otsuste lõikes. 2012 aastal on otsustel, mille aluseks oli rohkem kui üks alus, suurem osatähtsus kui 2011 aastal (siis oli neid 5%, 2012 aastal 13%). Mitme alusega arutelude hulgas on suhteliselt rohkem neid taotlusi, mille aluseks on nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud väärtegu või kuritegu.

Tabel 2 Algatuse aluste jagunemine üldiselt ja otsuste lõikes

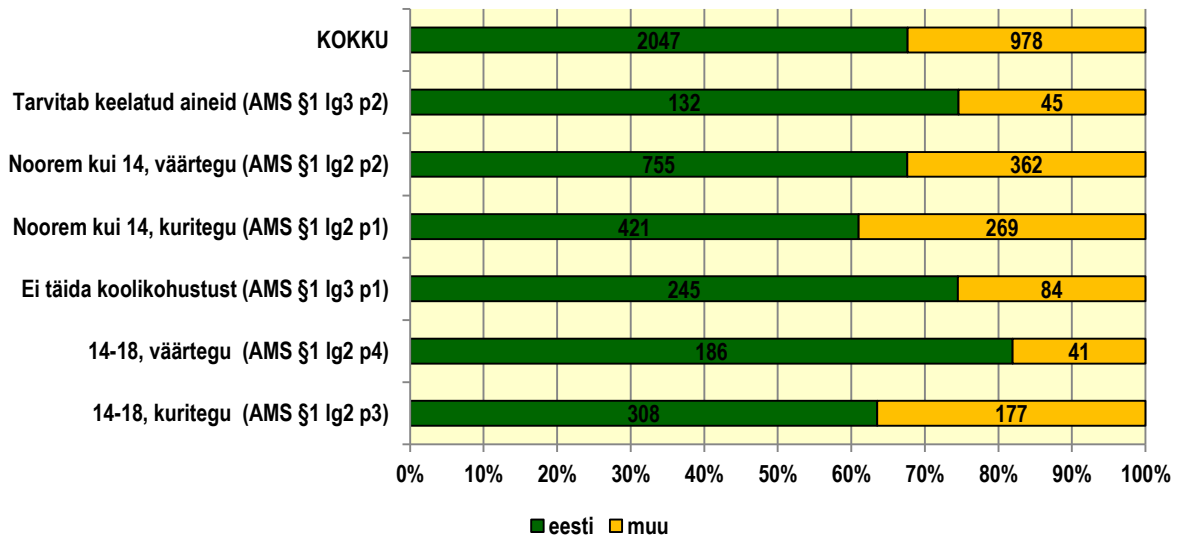
Algatuse Alus	Algatuse aluseid		Otsuseid	
	arv	osakaal	arv	osakaal
14-18, kuritegu (AMS §1 lg2 p3)	481	16%	462	17%
14-18, väärtegu (AMS §1 lg2 p4)	216	7%	157	6%
Ei täida koolikohustust (AMS §1 lg3 p1)	322	11%	305	11%
Noorem kui 14, kuritegu (AMS §1 lg2 p1)	652	22%	502	19%
Noorem kui 14, väärtegu (AMS §1 lg2 p2)	1142	38%	740	28%
Tarvitab keelatud aineid (AMS §1 lg3 p2)	212	7%	130	5%
Kombinatsioonid			357	13%
KOKKU	3025		2653	

Õigusrikkumised, mille alusel on alaealiste komisjonides arutelusid algatatud, jagunevad aastate lõikes sarnaselt – poisid sooritavad oluliselt rohkem kuritegusid kui tüdrukud. Kõikidest õigusrikkumistest on 31% algatatud tüdrukute suhtes. Kuigi tütarlapsed panevad toime õigusrikkumisi oluliselt vähem, paistab silma trend rikkumiste profiili osas – just tütarlapsed paistavad silma keelatud ainete tarvitamisega (51%) ning koolikohustuse mittetäitmisega (47%) (joonis 7).

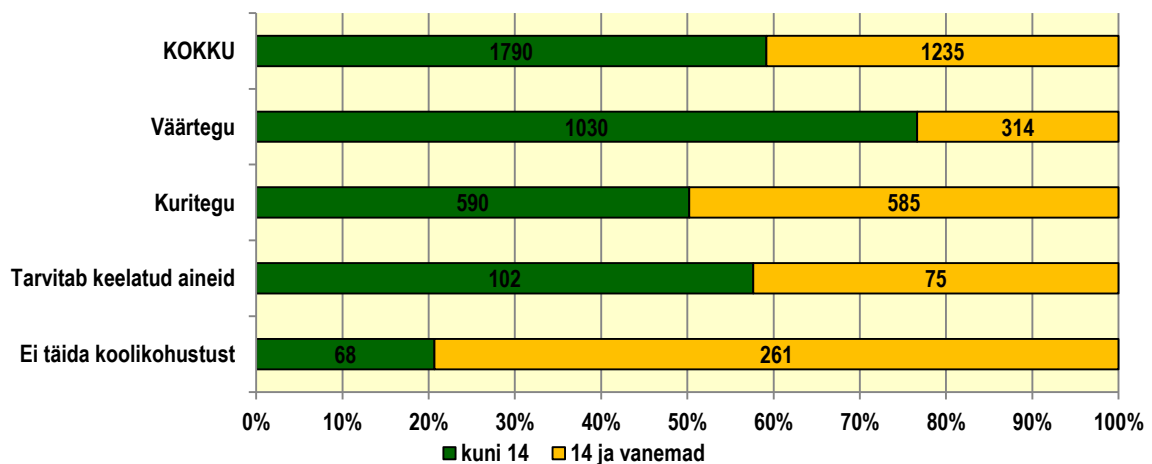
Joonis 7. Algatuse aluste jagunemine alaealise soo lõikes

Alaealise emakeele lõikes algatuse aluseid vaadates võib näha, et kõigi algatuse aluste puhul on komisjoni rohkem suunatud eesti emakeelega noori (68%). Kui vaadata õigusrikkumiste profiili ja nende jagunemist noorte emakeele suhtes, siis võib tuua välja järgmised trendid – eesti emakeelega noored on mõnevõrra rohkem sooritanud kuritegusid (nooremalt kui 14-aastasena 61%, üle 14-aastasena 64% kõigist vastaval põhjusel komisjoni suunatutest (joonis 8)). Üldise keskmisega võrreldes on kõige vähem muukeelsed noored sooritanud 14+ väärtegusid (18% kõigist vanemalt kui 14-aastasena sooritatud väärtegedest). Algatuse aluste jagunemine emakeele lõikes on olnud samane ka 2010 ja 2011 aastatel.

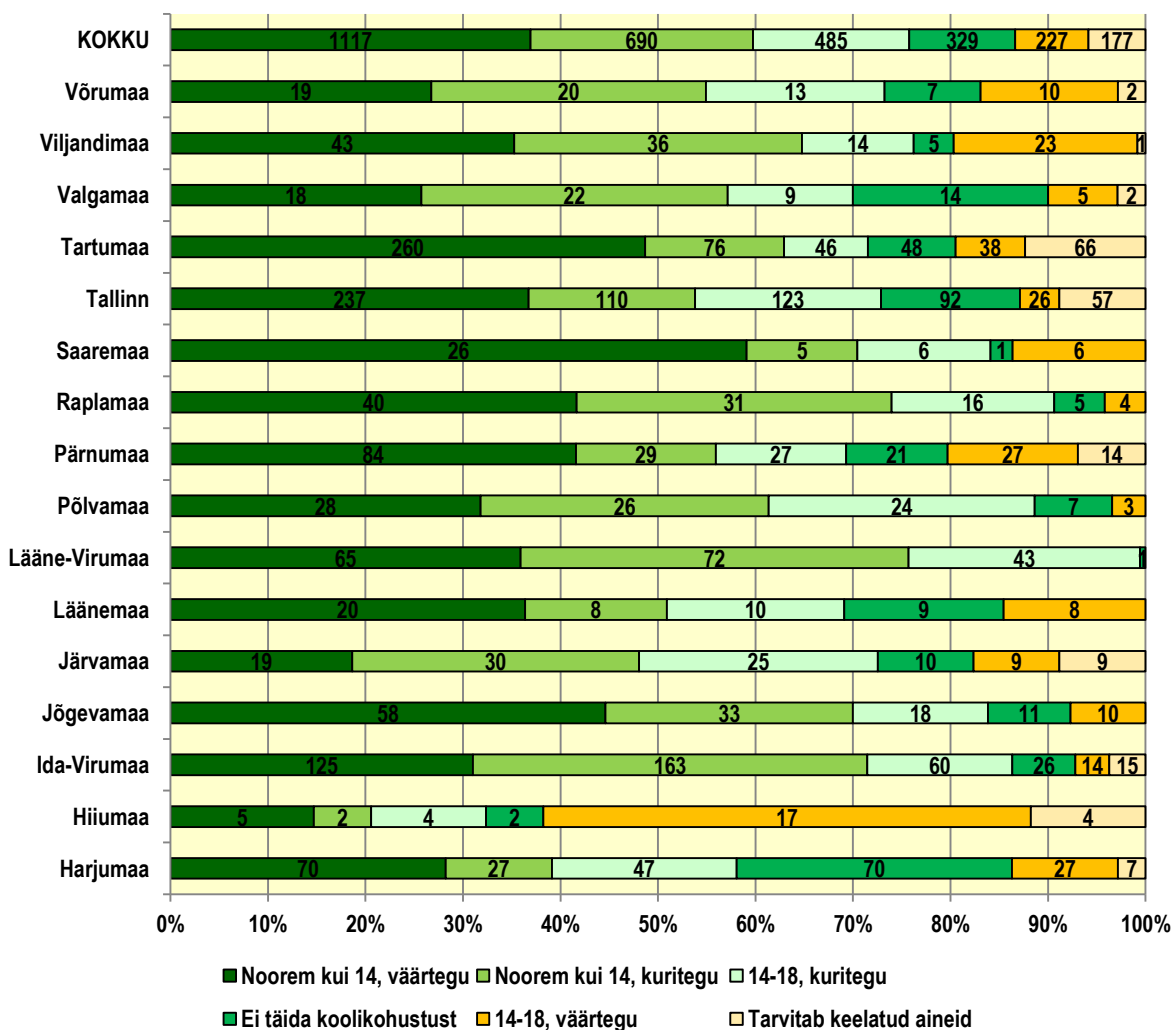
Joonis 8. Algatuse aluste jagunemine alaealise emakeele lõikes

Analüüsidest algatuse aluseid vanusegruppide lõikes, võib öelda, et peaaegu 60% kõigist õigusrikkumistest on algatatud kuni 14-aastaste suhtes (joonis 9). Kõige suuremad erinevused kahe vanusgrupi vahel on väärtegu sooritamises ning koolikohustuse mittetäitmisel. Õigusrikkumiste profiili jagunemist vaadates võib öelda, et süüvõimetute laste osakaal on kõige suurem väärteo sooritanute hulgas ning süüvõimeliste laste osakaal on kõige suurem koolikohustuse mittetäitjate seas.

Joonis 9. Algatuse aluste jagunemine alaealise vanusgrupi lõikes

Maakonniti on erinevate algatuse aluste jagunemine erinev – kui üle Eesti on 38% süüvõimetutest noortest komisjoni suunatud väärteo tõttu, siis näiteks Saaremaal on süüvõimetuid noori komisjoni suunatud rohkem kui 50% kõikidest alaealistest. Seevastu Hiiumaal moodustavad 50% komisjoni suunatud 14-18-aastased noored, kes on toime pannud mõne väärteo. Lääne-Virumaal ei ole ühtegi noort suunatud komisjoni 14-18 aastasena sooritatud väärtego tõttu ning kuues komisjonis ei ole ühtegi alaealist keelatud ainete tarbimise pärast. Seega võib öelda, et maakondade lõikes on suuremad erinevused ilmekamad just nendes maakondades, kus on ka absoluutarvuna vähem noori komisjonidesse suunatud.

Joonis 10. Algatuse aluste jagunemine maakonniti

4. Algatajad

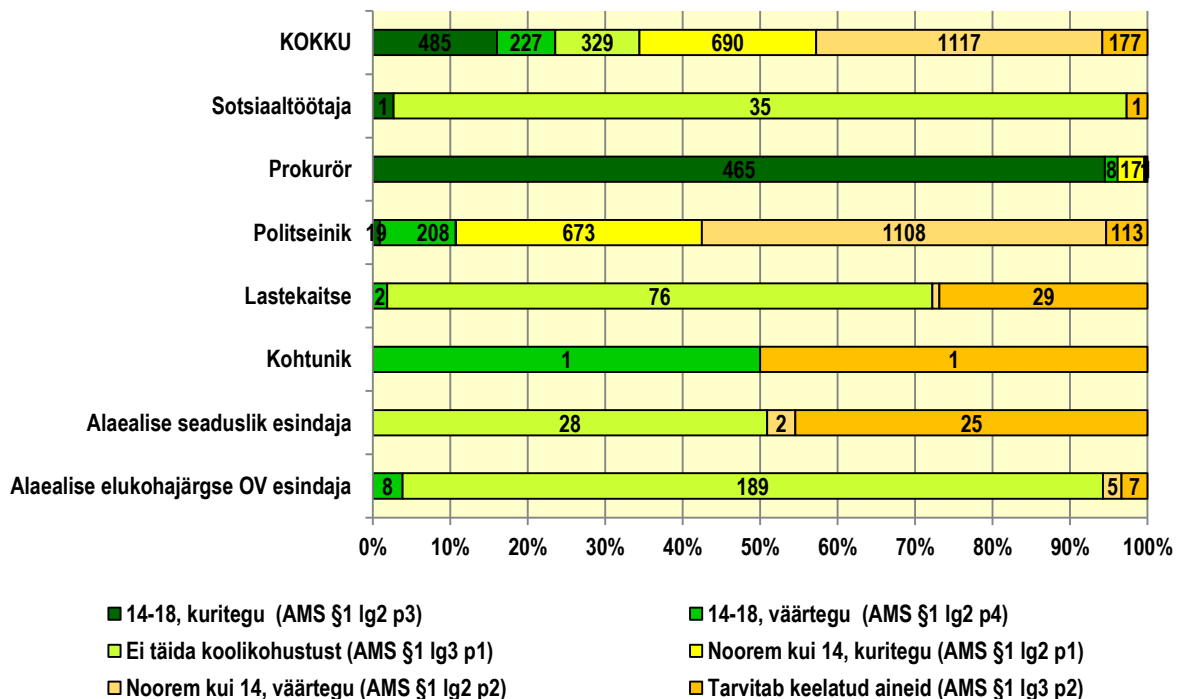
Alaealise suhtes, kes on toime pannud õigusrikkumise, on võimalik algatada õigusrikkumise asja arutelu alaealiste komisjonis ning alaealise käitumist mõjutusvahendi kohaldamisega suunata. AMVS § 14 määratleb institutsioonid, kellel on õigus alaealise elukohajärgsele komisjonile taotlusi esitada, nendeks on: alaealise seaduslik esindaja, politseiametnik, alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse

volitatud esindaja, lastekaitseametnik, sotsiaalametnik, kohtunik, prokurör või keskkonnajäreldalve asutuse ametnikud.

Tabel 3. Arutelude algatajate üldine jagunemine ning jagunemine otsustes

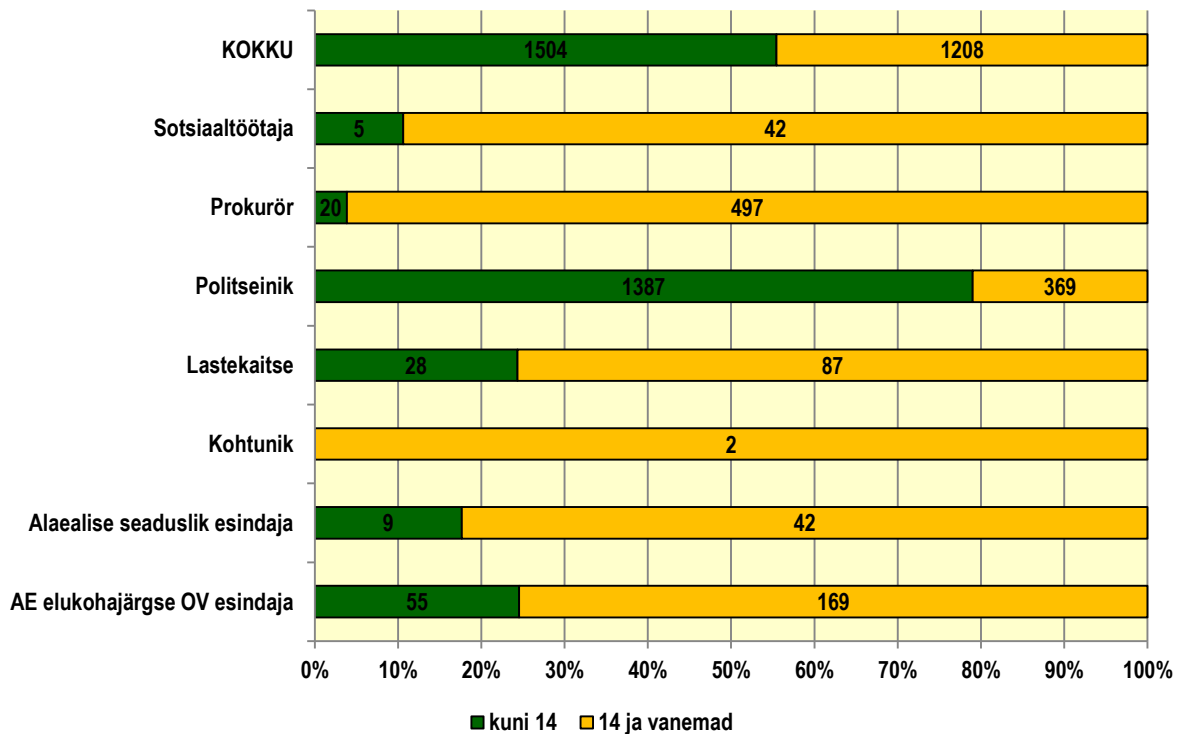
	Algatajaid kokku		Otsuseid, kus oli algatajaks ...	
	Arv	Osatähtsus	Arv	Osatähtsus
Alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindaja	224	8%	201	8%
Alaealise seaduslik esindaja	51	2%	47	2%
Kohtunik	2	0%	2	0%
Lastekaitse	115	4%	104	4%
Politseinik	1756	65%	1707	64%
Prokurör	517	19%	488	18%
Sotsiaaltöötaja	47	2%	46	2%
Mitu algatajat			58	2%
KOKKU	2712		2653	

Politsei on algatanud asju väärtegude ning kuni 14-aastaselt sooritatud kuritegude alusel, lisaks keelatud ainete tarvitamise eest, mis on sisuliselt samuti väärtegu. Prokurör on algatanud arutelusid kuritegude alusel (joonis 11). Koolikohustuse mittetäitmise tõttu on noori alaealiste komisjoni suunanud sotsiaaltöötaja, lastekaitse, alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindaja ning alaealise seaduslik esindaja. Nende algatajate puhul on koolikohustuse mittetäitmine ka peamiseks algatamise põhjuseks. Keelatud ainete tarvitamise tõttu on alaealisi komisjoni suunanud peamiselt politseinik, lastekaitse ning alaealise seaduslik esindaja.

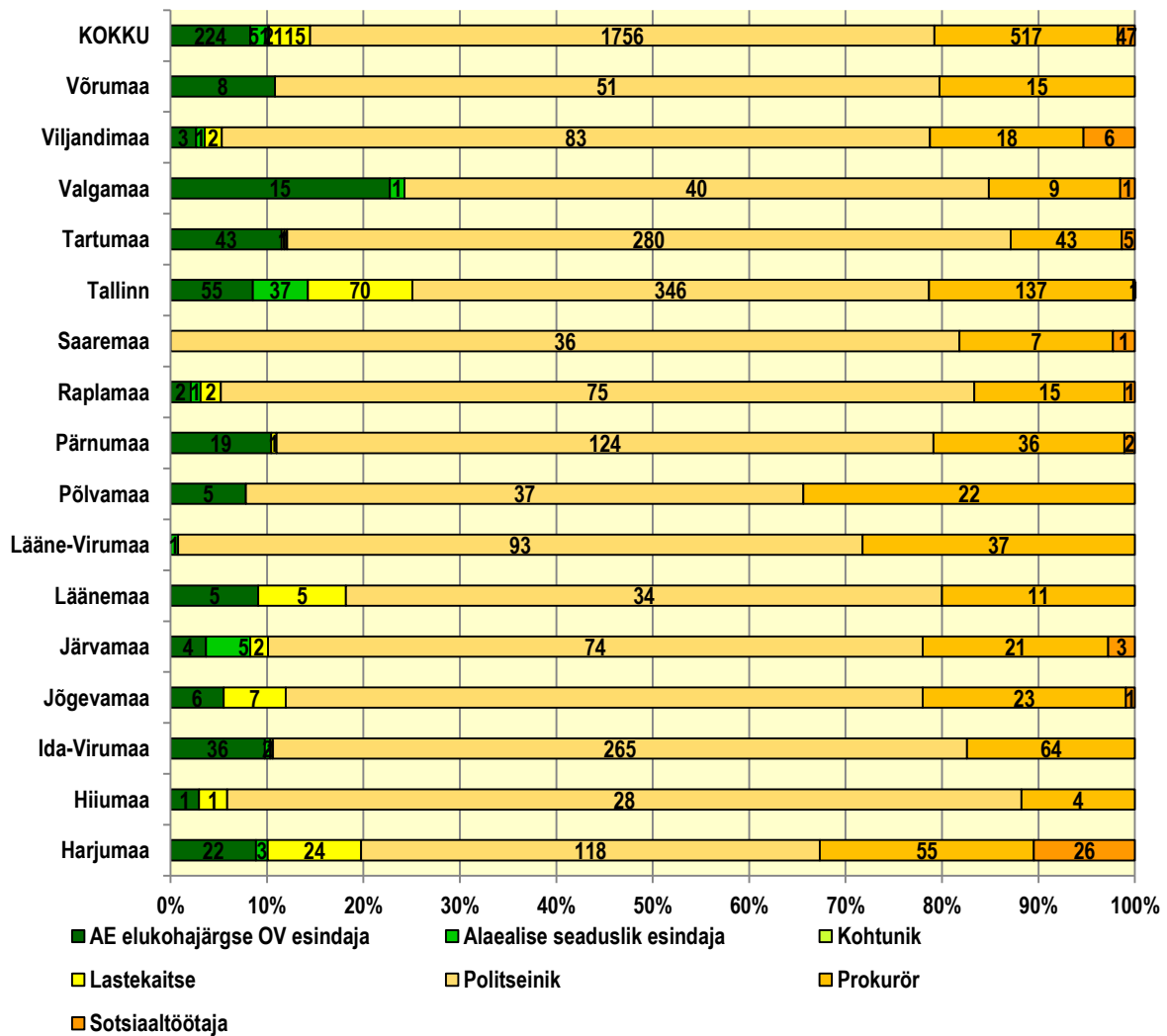
Joonis 11. Arutelude algatajad ja alused

Valdava osa kuni 14-aastaste suhtes algatatud asjade algatajaks on politseinik (92% kõigist kuni 14-aastaste suhtes algatatud arutelude algatajatest). 14-aastaste ja vanemate suhtes algatatud arutelude puhul on algatajate jagunemine mitmekesisem – veidi rohkem kui kolmandik algatajaid prokurörid, kolmandik politseinikud ning ülejäänud algatajateks on sotsiaaltöötajad, lastekaitse, kohtunikud, alaealise seadusliku esindajad ning alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindajad (joonis 12).

Joonis 12. Arutelude algatajad alaealiste komisjoni suunatud noore vanuse lõikes

Maakondadest on keskmisest suuremad erinevused Valgamaal, kus suhteliselt suure osa algatajatest moodustavad alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindajad (kui Eesti keskmine on 8% algatajatest, siis Valgemaal on neid 23% (joonis 13)). Saaremaal algatati arutelusid vaid politseiniku, prokuröri või sotsiaaltöötaja poolt. Alaealise seadusliku esindaja ning lastekaitse poolt algatati ülekaalukalt kõige rohkem arutelusid Tallinnas – ligi kolmveerand kõigist alaealise seaduslikest esindajatest ning 60% lastekaitsjatest algatajana oli Tallinnas. Politseiniku ja prokuröri poolt algatatud arutelusid oli kõigis maakondades.

Joonis 13. Arutelude jagunemine algataja löikes maakonniti

5. Mõjutusvahendid

Mõjutusvahendi valikul lähtub alaealiste komisjon alaealise isikust ja sooritatud teo iseloomust. Arvesse võetakse ka alaealise seadusliku esindaja, sotsiaaltöötaja, kooli esindaja ja politseiametniku arvamust ning alaealise nõusolekut võtta endale kohustusi oma teo tagajärgede hüvitamiseks. Komisjoni poolt kohaldatava mõjutusvahendi eesmärk on mõjutada alaealist nii, et ta tulevikus ei paneks toime uusi õigusrikkumisi – seega on mõjutusvahendite kohaldamine mitte karistusliku, vaid kasvatusliku iseloomuga. Vabadust piiravate sanktsioonide kohaldamiseks peab komisjon taotlema luba maa- või linnakohtult.

Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 3 alusel on komisjonil võimalus kohaldada ühte või mitut järgmistest mõjutusvahenditest: 1) hoiatus, 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid, 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde, 4) lepitamine, 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või hooldaja juures perekonnas või asenduskodus, 6)

üldkasulik töö, 7) käendus, 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemine, 9) kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.

Kohaldatud mõjutusvahendi täitmine on alaealisele kohustuslik ning tagamaks mõjutusvahendite rakendumist, teostab komisjoni sekretär koos mõjutusvahendi kohaldajaga selle üle järelvalvet. Mõjutusvahendi kohaldajaks on vastavalt (AMVS § 8) mõjutusvahendile: alaealiste komisjoni liige, kooli esindaja, spetsialist, kelle juurde alaealine vestlusele suunatakse, alaealiste komisjoni määratud lepitaja, alaealiste komisjoni määratud lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja, käendaja, maavalitsuse noorsootöötaja või kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli direktor. Järelvalve teostaja on kohustatud andma alaealiste komisjoni sekretärile mõjutusvahendi kohaldamise tulemuslikkuse kohta informatsiooni. Alaealiste komisjoni sekretär annab komisjonile vähemalt kord kvartalis ülevaate kohaldatud mõjutusvahenditest. Kui järelvalve käigus selgub, et alaealine ei täida talle kohaldatud mõjutusvahendiga pandud kohustusi, peab komisjon korraldama kordusarutelu ja kohaldama alaealisele uue mõjutusvahendi.

2012 aastal kohaldati EHISe andmetel alaealiste komisjonide poolt kokku 3126 mõjutusvahendit. Kui otsuseni jõudis kokku 2653 otsust, siis ühte mõjutusvahendit kohaldati neist 1804 juhul, rohkem kui ühte mõjutusvahendit kohaldati 593 juhul ning mitte ühtegi mõjutusvahendit ei kohaldatud 256 juhul (siis oli tegu kas arutelu lõpetamise, edasilükkamise, esindaja määramise, sundtoomisega või kordusaruteluga). Mõjutusvahenditest kõige enam on kohaldatud hoiatust – 36% kõigist mõjutusvahenditest. Suurima osakaalu ehk 95% mõjutusvahenditest moodustavad hoiatused, spetsialisti juurde suunamised, ühiskondlik kasulik töö ja programmidesse suunamised.

Kohustust elada vanema juures ja koolikorralduslikke mõjutusvahendeid on suuremas osas kombineeritud koos teiste mõjutusvahenditega – vastavalt 17% ja 21% nende kohaldamisest on otsustes, kus neid mõjutusvahendeid on kohaldatud ainsana (tabel 4). Ka spetsialisti juurde suunamist kasutatakse 60% ulatuses koos teiste mõjutusvahenditega. Erikooli suunamist on aga 86% juhtudest kohaldatud ainsa mõjutusvahendina. Absoluutarvudes on hoiatust kohaldatud kõige enam koos teiste mõjutusvahenditega. Seoses sellega, et erikooli saatmist kohaldati 95% juhtudest korduvalt alaealiste komisjoni suunatud laste puhul (viimane osa, joonis 25) võib eeldada, et enne selle kohaldamist on muud, ka mõjutusvahendite kombinatsioone juba proovitud. 2011 aastaga võrreldes on küll erikooli suunamine ainsa mõjutusvahendina vähenenud. Ülejäänud mõjutusvahendite osas kas ei ole olulisi muutusi või mõjutusvahendit kohaldatakse nii vähe, et oluline protsentuaalne muutus ei peegelda suurt sisulist muutust (nt lepitamist kohaldati ainsana 2011 aastal ühel juhul üheteistkümnest ning 2012 aastal kahel juhul neljast).

Tabel 4. Mõjutusvahendite kohaldamise üldine jaotus ning otsustes.

	Kohaldatud mõjutusvahendid:		Otsused, kus on kohaldatud:		Ainsana kohaldatud mõjutusvahend kõigist mõjutusvahendi kohaldamistest
	Arv	Osatähtsus	Arv	Osatähtsus	
Hoiatus	1114	36%	767	29%	69%
Spetsialisti juurde vestlusele suunamine	757	24%	303	11%	40%
ÜKT	676	22%	388	15%	57%

Programmi - vms suunamine	412	13%	271	10%	66%
Erikooli suunamine	57	2%	49	2%	86%
Kohustus elada vanema juures	52	2%	9	0%	17%
Koolikorralduslikud mõjutusvahendid	42	1%	9	0%	21%
Käendus	12	0%	6	0%	50%
Lepitamine	4	0%	2	0%	50%
Mitu mõjutusvahendit			593	22%	
Mitte ühtegi mõjutusvahendit			256	10%	
KOKKU	3126		2653		

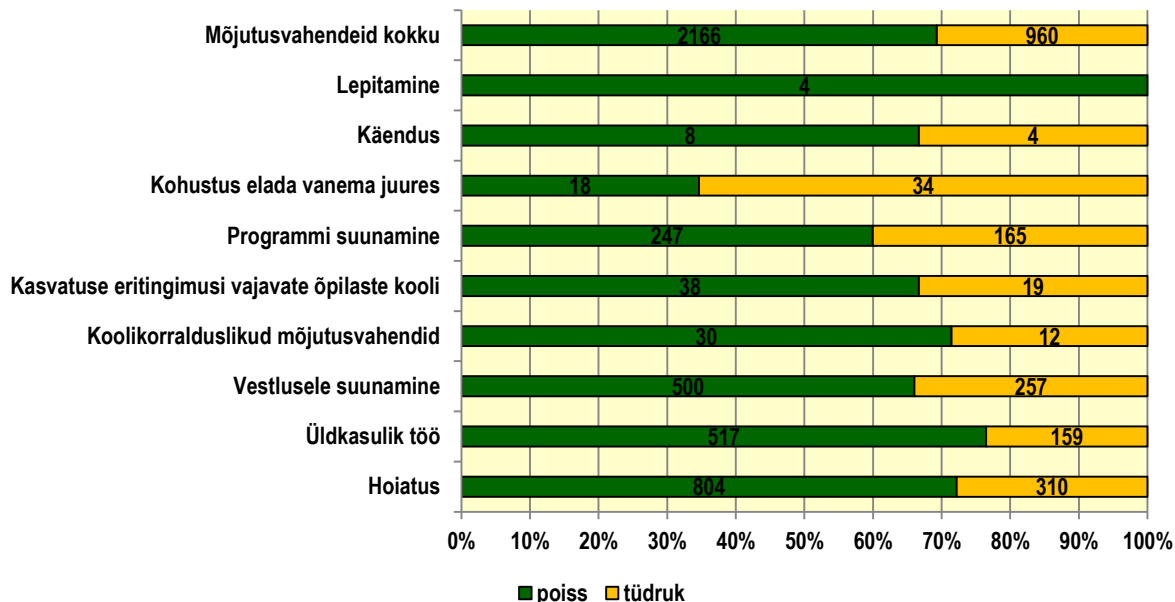
Kui detailsemalt vaadelda, kuidas mõjutusvahendeid on kohaldatud, võib näha, et spetsialistidest on kõige enam suunatud psühholoogi juurde ning programmidest sotsiaalprogrammi (tabel 5).

Koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamine on alaealiste komisjonides aastate lõikes järjepidevalt vähenenud. Peamiseks põhjuseks on siinkohal asjaolu, et koolil on uue põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse alusel laienenud märkimisväärselt kohaldatavate tugi- ja mõjutusmeetmete hulk ning suurenenud on ka kohaliku omavalitsuse roll lapse toetamisel.

Tabel 5. Mõjutusvahendite kohaldamine 2012 aastal

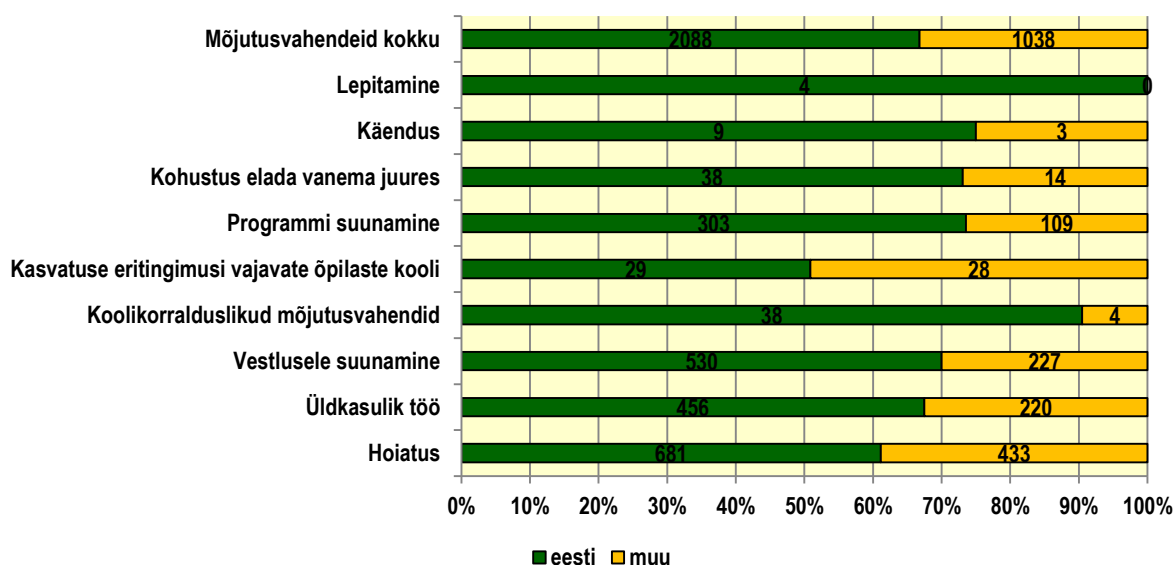
Mõjutusvahend	KOKKU	Osatähtsus	
Hoiatus	1114	35,6%	
Üldkasulik töö	676	21,6%	
	Psühhiaater	153	4,9%
	Psühholoog	337	10,8%
	Sotsiaaltöötaja	38	1,2%
	Narkoloog	2	0,1%
Vestlusele suunamine spetsialisti juurde	Muu spetsialist	227	7,3%
Vestlusele suunamine kokku	757	24,2%	
	Erikläss	13	0,4%
Koolikorralduslikud mõjutusvahendid	Pikapäevarühm	29	0,9%
Koolikorralduslikud mõjutusvahendid kokku	42	1,3%	
	Kaagvere Erikool	19	0,6%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine	Tapa Erikool	38	1,2%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli kokku	57	1,8%	
	Noorte-	102	3,3%
	Sotsiaal-	183	5,9%
	Rehabilitatsioon-	107	3,4%
Programmi suunamine	Ravikuur	20	0,6%
Programmi suunamine kokku	412	13,2%	
Kohustus elada vanema juures	52	1,7%	
Käendus	12	0,4%	
Lepitamine	4	0,1%	
Mõjutusvahendeid kokku	3126		

Üldiselt jaguneb mõjutusvahendite kohaldamine sooliselt ühtlaselt – keskmiselt 69% kõikidest mõjutusvahenditest kohaldati poistele ja 31% tüdrukutele (joonis 14). Erinevus joonistub välja kohustus elada vanema juures, kus seda 65% juhtudel kohaldati tütarlastele ning lepitamist kohaldati vaid noormeestele.

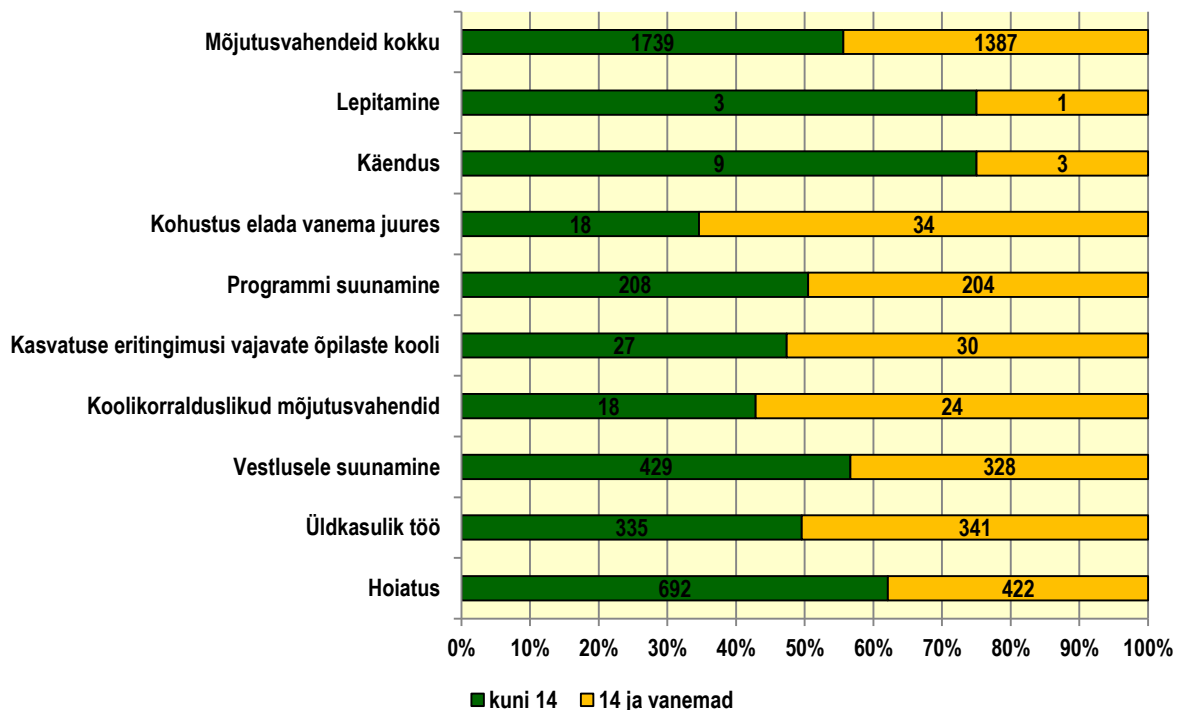
Joonis 14. Mõjutusvahendite kohaldamine alaealise soo lõikes

Kui 33% kõigist mõjutusvahenditest kohaldati muukeelsetele alaealistele ning suurema osa mõjutusvahendite puhul on kohaldamise proportsioonid sellega sarnased (joonis 15), siis oluliste erinevustena saab välja tuua, et koolikorralduslikke mõjutusvahendeid kohaldati muu emakeelega noortele vaid 10% juhtudest, kuid kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli saadeti neid 49% vastava mõjutusvahendi kohaldamise juhtudest.

Joonis 15. Mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste emakeele lõikes

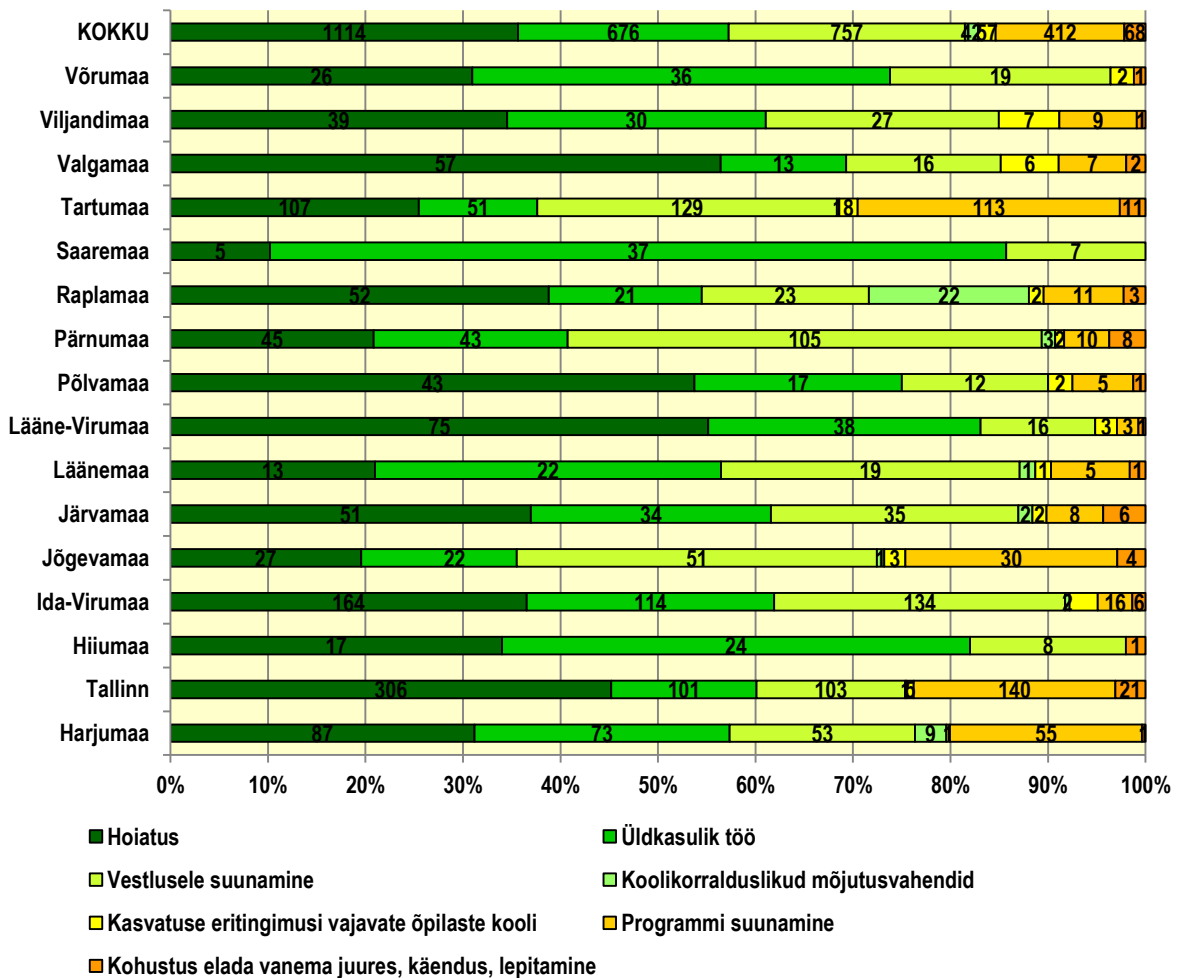
14-aastaste ja vanemate noorte puhul on kohaldatud rohkem kohustust elada vanema juures, koolikorralduslikke vahendeid ja kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist (joonis 16).

Joonis 16. Mõjutusvahendite jagunemine alaealiste vanuse lõikes

Maakondade lõikes esineb mõjutusvahendite kohaldamisel suhteliselt suuri erinevusi. See võib tuleneda asjaolust, et lisaks sellele, et iga juhtum on individuaalne, mõjutab mõjutusvahendite kohaldamist ka erinevate meetmete kättesaadavus piirkonniti. Ehk mõjutusvahendite kättesaadavus sõltub suuresti erinevate teenuste olemasolust kohaliku omavalitsuse või maakonna tasandil.

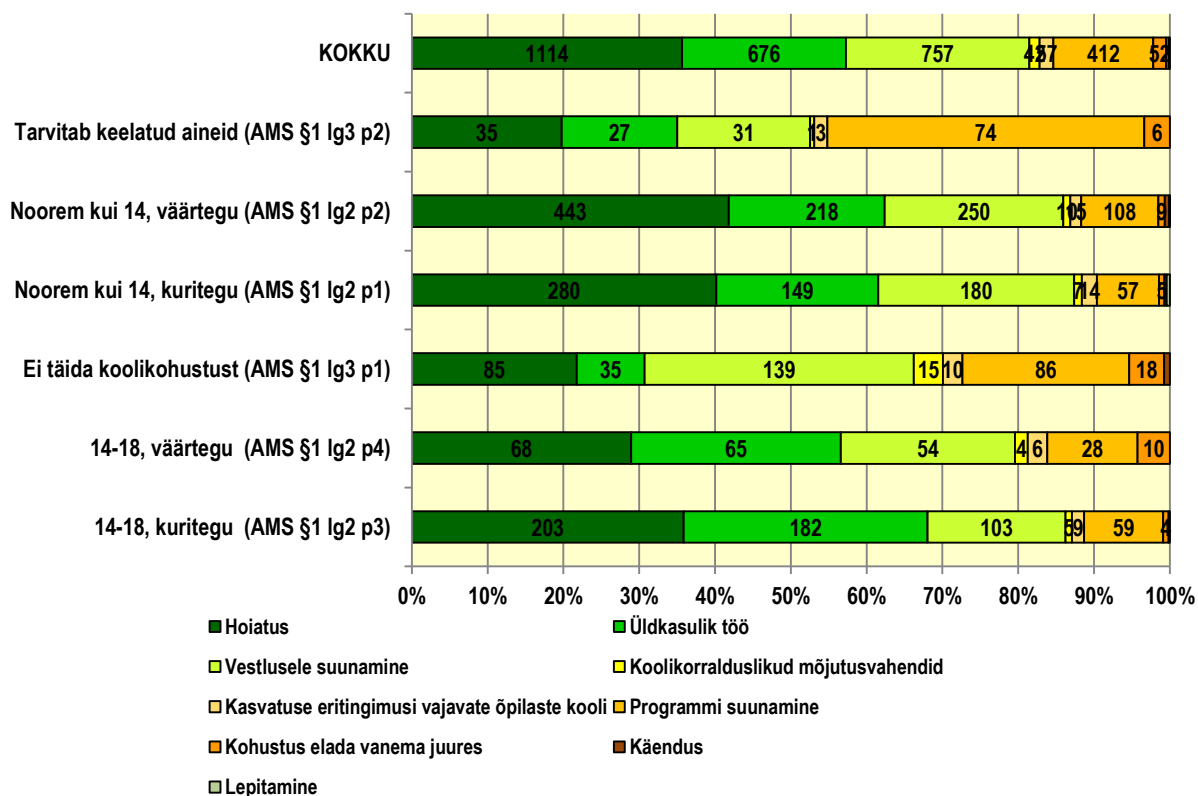
Kui üldiselt on kõige enam mõjutusvahendina kasutatud hoiatust, siis saartel (Hiiumaal ja Saaremaal) on kõige enam kasutatud mõjutusvahendiks üldkasulik töö (Saaremaal 76% ja Hiiumaal 48% (joonis 17)). Ka Võrumaal ja Läänemaal on enamkohaldatud mõjutusvahendiks üldkasulik töö (vastavalt 43% ja 35%). Saaremaal, Hiiumaal ja Võrumaal ei ole viimase paari aasta jooksul kohaldatud kordagi alaealiste programmi suunamist (saartel ei ole seda kohaldatud ka 2010 aastal). Üheks põhjuseks võib siinkohal olla konkreetse mõjutusvahendi vähene kättesaadavus. Pärnumaal on kõige enam kohaldatud spetsialisti juurde vestlusele suunamist – 49% kõikidest kohaldatud mõjutusvahenditest. Spetsialisti suunamine on enim kohaldatud mõjutusvahend veel Jõgevamaal (37% mõjutusvahenditest) ning Tartumaal (31% mõjutusvahenditest). Tartumaal on populaarsuselt teiseks mõjutusvahendiks programmi suunamine. Koolikorralduslikke mõjutusvahendeid on kõige enam kohaldatud Raplamaal (16% kõigist mõjutusvahenditest, ülejäänud maakondades jääb see paari protsendi piiresse). Absoluutarvuna on kõige enam lapsi erikooli suunanud Tartumaa (18), Viljandimaa (7) ja Valgamaa (6) alaealiste komisjonid.

Joonis 17. Mõjutusvahendite kohaldamine maakonniti

Joonisel 18 on välja toodud, kuidas 2012 aastal mõjutusvahendeid kohaldati vastavalt alaealise suhtes algatatud asja alusele. Hoiatust on kohaldatud kõige enam nende laste osas, kes on toime pannud nooremana kui 14-aastasena väär- või kuriteo ja 14-18 aastaste kuritegude osas. Programmi suunamist on kõige enam kohaldatud keelatud ainete tarvitamise tõttu. Hoiatust on kõige vähem kasutatud keelatud ainete tarvitamise, 14-18 aastaste väärtegude ning koolikohustuse mittetäitmise korral. Üldkasulikke töid on proportsionaalselt kõige enam kohaldatud 14-18-aastaste süütegude korral. Eelnimetatud trendid tulenevad suure tõenäosusega sellest, et alla 14-aastase alaealiste puhul võib sageli olla tegemist esmakordse rikkumisega ning kui perekond ja muud tugisüsteemid toimivad, on tõepoolest võimalik last sisuka hoiatusega mõjutada ning suunata ta õiguskuulekale teele. Seevastu kui üldkasulik töö on aga eelkõige kasvatusliku formaadiga mõjutusvahend, mis võib olla ka üheks põhjuseks, miks seda on just vanemale eagrupidale kohaldatud. Üldkasuliku töö täitmise käigus saab alaealine sotsiaalseid kogemusi ning arendatakse alaealise enesedistsipliini ja elementaarseid tööoskusi. Sage praktika on ka toimepandud kuriteo profiili sidumine kohaldatava mõjutusvahendiga ehk alaealine heastab kuriteoga sooritatud kahju.

Algatuse aluste ja mõjutusvahendite seoste sisuline proportsiooniline jaotus on 2010 aastast saadik püsinud suhteliselt muutumatuna.

Joonis 18. Mõjutusvahendite kohaldamine arutelu algatuse aluste lõikes

6. Õigusrikkumiste arutelude korraldamisega seotud toimingud

AMVS § 25 järgi alaealise õigusrikkumise asja arutelu lõpetatakse järgmiselt juhtudel:

- 1) kui arutatav alaealise õiguserikkumise asi kuulub kohtu pädevusse;
- 2) kui taotluse esitanud isik loobub taotlusest alaealise õiguserikkumise asja arutada ja alaealiste komisjon nõustub sellega;
- 3) kui taotluse esitanu ja alaealine jõuavad enne alaealise õiguserikkumise asja arutamist kokkuleppele ja alaealiste komisjon aktsepteerib kokkulepet;
- 4) kui taotlus tugineb väärinformatsioonil;
- 5) alaealise, kelle õiguserikkumise asja arutatakse, surma korral;
- 6) kui alaealiste komisjon on alaealise õiguserikkumise asja arutelu edasi lükanud kuni 30 päeva ning selleks ajaks ei ole alaealiste komisjonile esitatud kõiki käesoleva seaduse § 14 lõigetes 2 ja 3 nimetatud andmeid ja dokumente;
- 7) kui alaealise elukoht ei ole alaealiste komisjonile teada;
- 8) kui alaealine asub elama välisriiki.

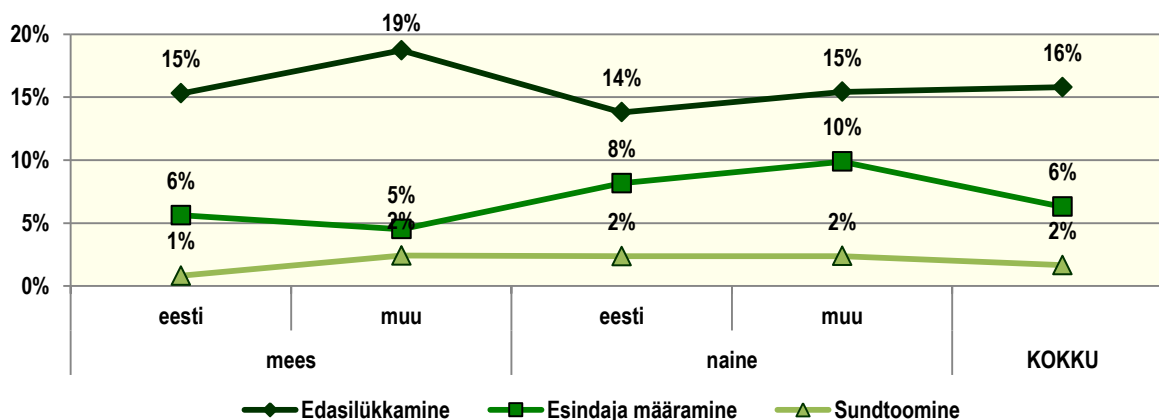
2012 aastal lõpetati arutelud 20 korral – so 0,8% kõigist otsustest.

Sundtoomist (AMVS § 18) kohaldatakse alaealisele, keda kohustati kirjaliku kutsega alaealiste komisjoni istungile ilmuma, kuid kes jättis selle ilma mõjuva põhjusega tegemata. Sundtoomist teostab politsei komisjoni taotluse alusel, lähtudes Kriminaalmenetluse seadustiku § 139. 2012 aastal kasutati sundtoomist 44 juhtumi puhul (1,7% otsustest), mis on pisut rohkem kui 2011 aastal (37 juhtumit), kuigi aastate lõikes on sundtoomise kohaldamine vähenenud.

Selleks, et tagada alaealise õiguste ja huvide kaitse, on alaealiste komisjoni istungil vajalik ka lapsevanema kohalolu. Asenduskodus või lapsevanemast lahus elavate alaealiste huvide kaitse eest seisab lastekaitsetöötaja. Kui lapsevanem ei ilmu mingil põhjusel istungile, on alaealiste komisjonil kohustus tagada alaealise huvide eest seismine. Esindaja tuleb alaealisele määrata juhtudel, kui lapsevanem ei ole suuteline oma lapse huvisid kaitsma või on alaealise seadusliku esindaja huvid alaealise huvidega vastuolus. 2012 aastal määrati alaealisele esindaja 167 juhtumi puhul ehk 6% juhtudest.

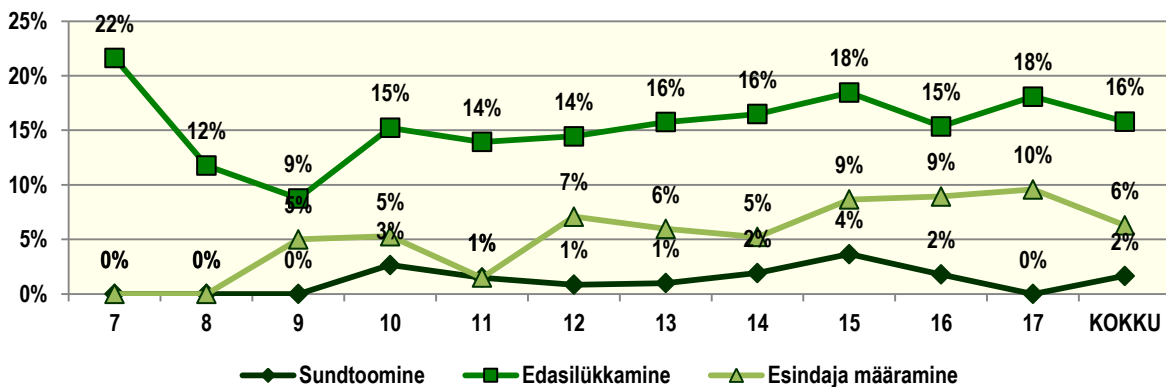
Edasilükkamist rakendatakse erinevatel juhtudel. Kõige sagedasemaks põhjuseks on asjaolu, et õigeks kuupäevaks ei saadeta komisjonile vajalikke materjale (nt KOV iseloomustus pere kohta) või on esitatud andmed puudulikud ning nõuab täpsustusi. Probleemidena on ilmnenud ka selgusetus lapse tegeliku elukoha osas. Sageli on pere ühest KOV-ist teise kolunud või üldse välismaale elama asunud. Tihti juhtub, et lapsevanem ei ole suutnud leida sobivat kuupäeva, mil istungi osaleda või ei ühti sobiv kuupäev alaealiste komisjoni istungiks kokkulepitud kuupäevaga. Probleemidena on ilmnenud ka need olukorrad, kus laps või lapsevanem ei ilmu istungile ning seda korduvalt (nt lapsevanem töötab välismaal). Esineb ka mitmeid juhuseid, kus istungile tuli kohale kas ainult lapsevanem või laps. Asja arutelu edasilükkamine peab olema protokollitud. Edasilükkamist on alaealiste komisjonides 2012 aastal taotletud 419 juhul, so 16% kõikidest aruteludest.

Edasilükkamist on kohaldatud eesti emakeelest erineva emakeelega noormeeste puhul kõige rohkem – sisuliselt viiendikus nendesse puutuvatest otsustest. Esindaja määramist on aga taotletud 10% muu emakeelega tütarlaste juhtumite puhul.

Joonis 19. Arutelude osatähtsus, kus otsuses on taotletud kas edasilükkamist, sundtoomist või esindaja määramist – soo ja emakeele lõikes

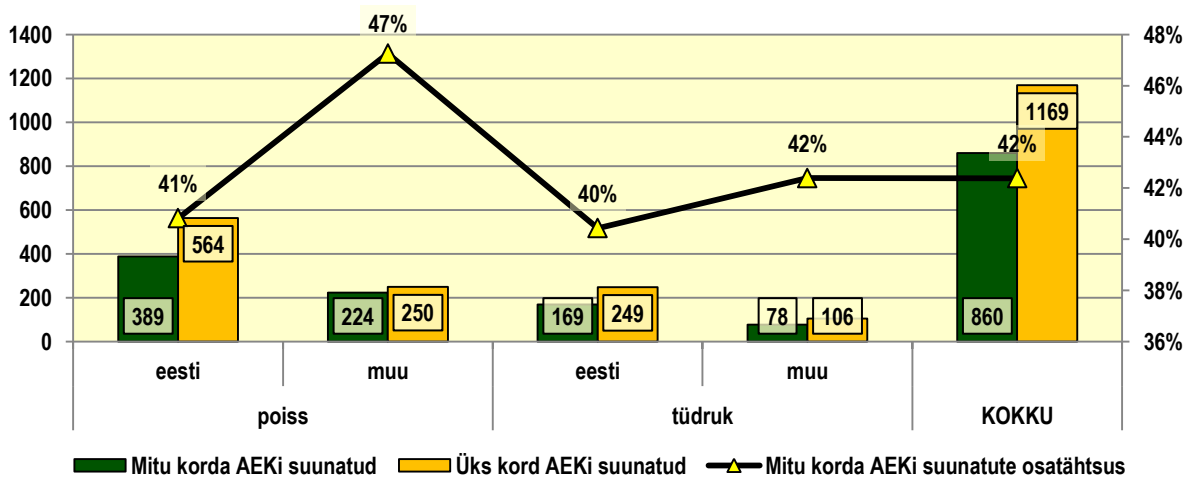
Edasilükkamiste osatähtsus on kõige suurem 7-aastaste laste osas algatatud aruteludes.

Joonis 20. Arutelude osatähtsus, kus otsuses on taotletud kas edasilükkamist, sundtoomist või esindaja määramist – alaealise vanuse lõikes

7. Korduvalt AEKi suunatud alaealised

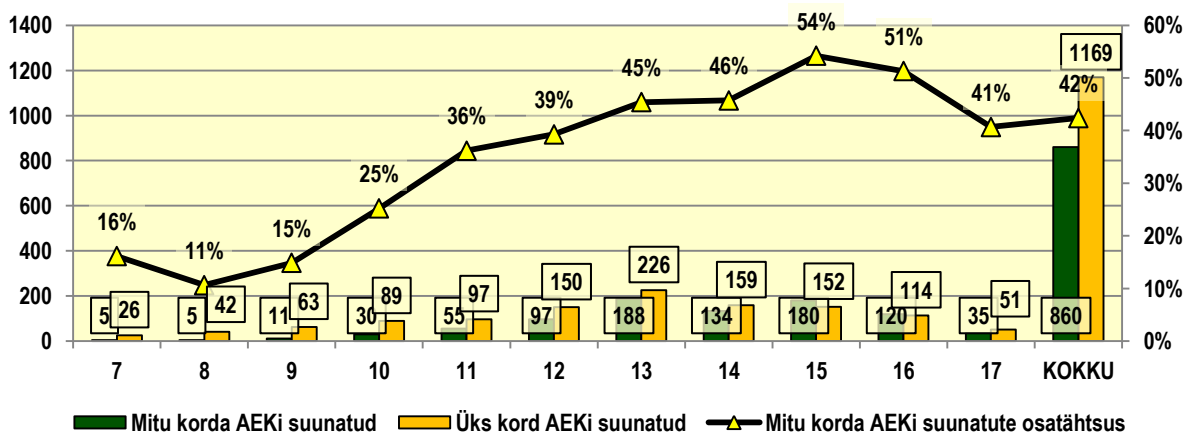
Noori, kes EHISe andmetel suunati alaealiste komisjoni mitmendat korda, oli 2012 aastal 860 ehk 42% kõigist 2012 aastal suunatutest. Nende hulgas sisalduvad nii need, kelle suhtes jõudis otsuseni mitu arutelu 2012 aastal kui ka need noored, kelle osas tehti 2012 aastal vaid üks otsus, kuid keda oli alaealiste komisjoni suunatud ka mõnel aastal 2008 aastast ehk sellest ajast alates, mil loodi EHIS-e moodul. Absoluutarvudes on kõige enam korduvalt alaealiste komisjoni suunatud eesti emakeelega poisse (joonis 21). 2012 aastal moodustasid väga suure osa korduvalt alaealiste komisjoni suunatud lastest muu emakeelega poisid (47%).

Joonis 21. Korduvalt alaealiste komisjonis suunatud soo ja emakeele lõikes

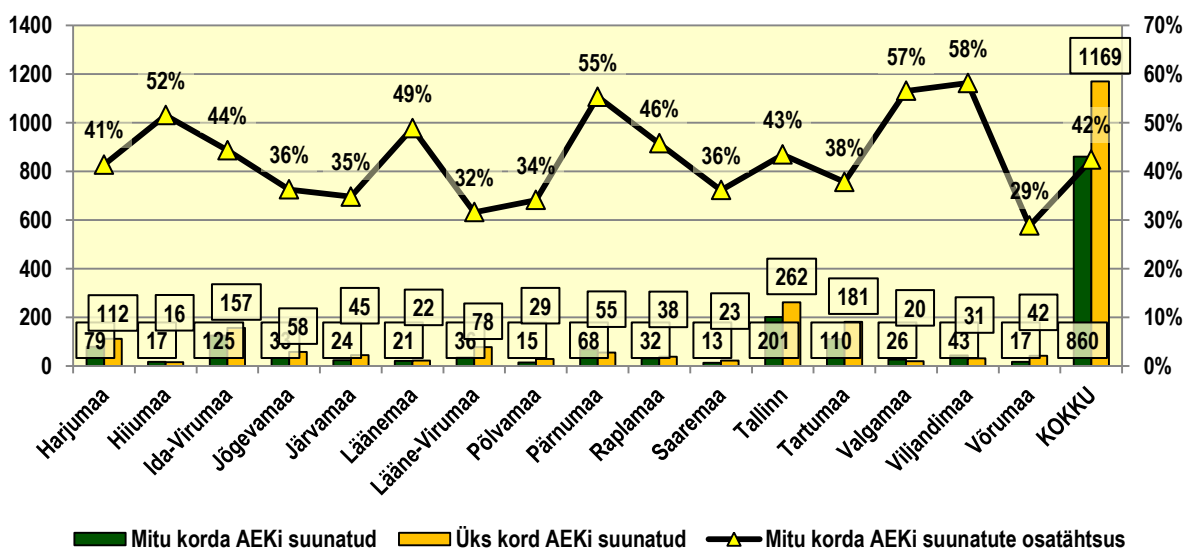
Jooniselt 22 on näha, et korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorte osakaal vanuse lõikes üldiselt suureneb vanuse kasvades kuni 15 eluaastani. 17-aastaste seas on see näitaja oluliselt madalam, seda tõenäoliselt põhjusel, et korduvalt õigust rikkunud ja peagi täisealiseks saavaid noori enam alaealiste komisjoni ei suunata ning nende juhtumid menetletakse väljaspool komisjone. Ka noorema vanuserühma seas on korduvalt õigust rikkunud noorte arv suhteliselt kõrge – 7-aastaste seas oli

korduvalt komisjoni suunatute osatähtsus 16%, 8-aastaste seas 11% ning 9-aastaste seas 15%. Võrreldes 2011 aastaga on märgatavalt suurenenud 7-aastaste laste korduv alaealiste komisjoni suunamine, kuna siis selliseid juhtumeid ei olnudki. Suurim korduvalt suunatute osatähtsus on just 15-aastaste ja 16-aastaste seas – enam kui pooled on 2012 aastal komisjoni suunatud korduvalt. Absoluutarvuna on kõige suurem korduvalt suunatute hulk 13-aastaste seas (188 last). See tendents tuleneb sellest, et vastavas vanuserühmas on lapsi komisjoni suunatud kõige enam.

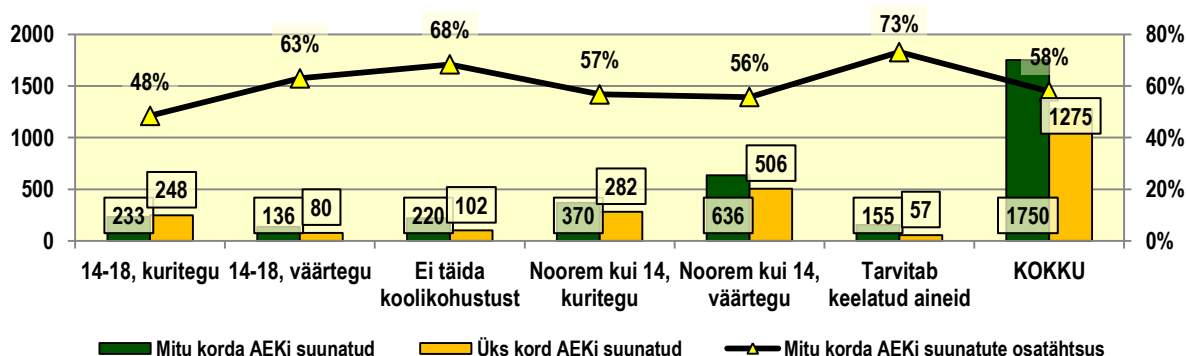
Joonis 22. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noored vanuse lõikes

2012 aastal oli maakondadest suurim korduvalt alaealiste komisjonidesse suunatute osatähtsus Viljandimaal (58%), Valgamaal (57%), Pärnumaal (55%) ja Hiiumaal (52%) ning madalaim Võrumaal (29%) ja Lääne-Virumaal (32%) (joonis 23). Varasemate aastatega võrreldes võib öelda, et Võrumaal on korduvalt suunatute osatähtsus olnud üks madalaimid nii 2010, 2011 kui 2012 aastatel (vastavalt 27%, 33% ja 29%). Viljandimaal on korduvalt suunatute osatähtsus olnud 50% ümber kõigil kolmel aastal (vastavalt 51%, 48% ja 58%). Ka Tallinnas on korduvalt suunatute osatähtsus olnud suhteliselt stabiilne (vastavalt 44%, 42% ja 43%). Teistes maakondades on korduvalt suunatute osakaal olnud aastate lõikes varieeruv ning olulist seaduspära välja tuua ei saa.

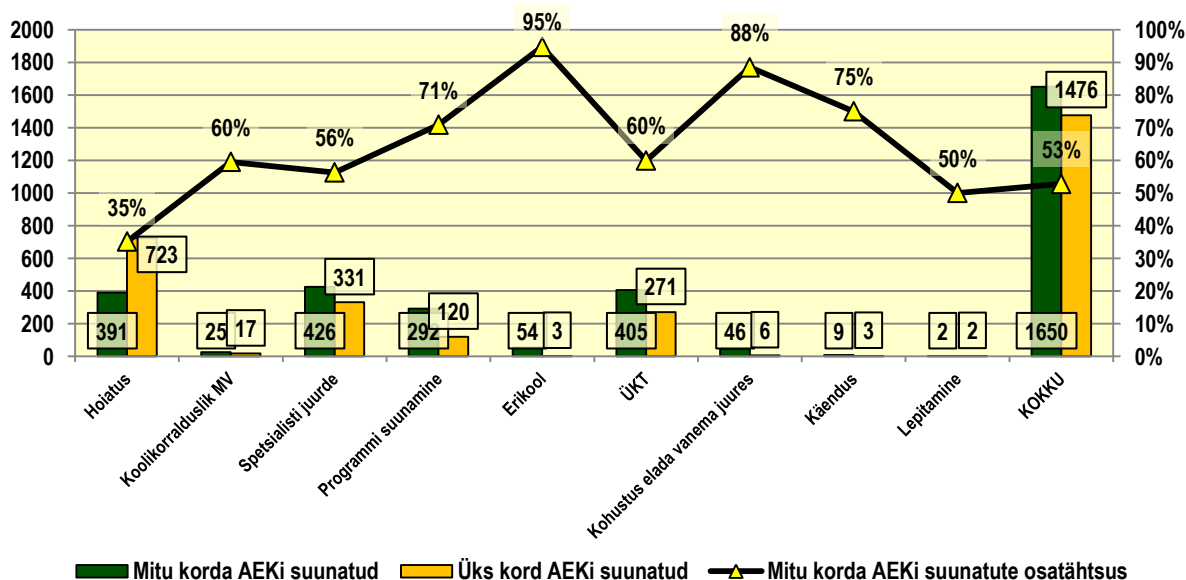
Joonis 23. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noored maakonniti

Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorte suhtes jõudis 2012 aastal otsuseni 1482 arutelu, mis moodustas 56% kõikidest 2012 aasta aruteludest. Kui kuritegusid ja nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud väärtegusid on ühekordselt ja korduvalt komisjoni suunatud noorte puhul kasutatud algatuse alusena suhteliselt võrdselt, siis mitu korda komisjoni suunatud laste osas on levinuimaks algatuse aluseks olnud just koolikohustuse mittetäitmine ja keelatud ainete tarvitamine (joonis 24). Süüvõimelisi lapsi, kes on toime pannud mõne kuriteo, on korduvalt komisjoni suunatud seas kõige vähem (48%).

Joonis 24. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorte arutelude algatuse alused

Erinevate mõjutusvahendite kohaldamisel lähtuvad alaealiste komisjonid aspektist, kas tegemist on esmase õigusrikkumisega või korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorega. Seda kinnitab ka antud ülevaade (joonis 25). Hoiatust kohaldatakse eelkõige nendele alaealistele, kelle puhul on tegemist ühekordse ja esmase rikkumisega, seevastu muid mõjutusvahendeid (ÜKT, spetsialisti juurde vestlusele suunamine) eelkõige nendele lastele, kelle rikkumist on komisjonis arutatud ka eelnevalt. Erikooli suunamist, kui kõige äärmuslikumat mõjutusvahendit, on kohaldatud eelkõige nendele lastele, kes on komisjonis käinud korduvalt (95%). Ka kohustust elada vanema juures (88%) ning käendust (75%) kohaldati just korduvalt komisjoni suunatud noortele.

Joonis 25. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noortele kohaldatud mõjutusvahendid

Kokkuvõte

2012 aastal tegutses Eestis 67 alaealiste komisjoni, millest 15 olid maakondlikud, 44 kohalike omavalitsuste ja 8 Tallinna linnaosavalitsuste moodustatud komisjonid. Kokku algatati alaealiste komisjonides 2653 arutelu 2029 noore suhtes. Kuna ühel arutelul võib olla nii mitu algatajat, mitu algatuse alust kui ka mitu kohaldatud mõjutusvahendit, siis erinevad kogusummad vastavad sellele, millist kogusummat vaadatakse – algatuse aluste kogusumma oli 3025, algatajaid oli 2712 ning kohaldatud mõjutusvahendeid 3126.

2012 aastal moodustasid kogu Eestis alaealiste komisjonidesse suunatud noored kogu 7-17-aastaste vanusgrupist 1,5%. Absoluutarvudes kõige rohkem noori suunati komisjonidesse Tallinnas, Tartumaal ja Ida-Virumaal ning kõige vähem Hiiumaal, Saaremaal, Läänemaal ja Põlvamaal. Samal ajal komisjoni suunatute osatähtsus kõigist maakonna noortest oli jätkuvalt läbi aastate olnud suurim Hiiumaal (3,4%) – see tendents tuleneb asjaolust, et võrreldes teiste maakondadega on Hiiumaal kõige suurem väärtegade alusel algatatud arutelude osakaal ning kõige väiksem kuritegude alusel algatatud arutelude osakaal. 14-18-aastaste väärtegade hulk Hiiumaal oli 2012 aastal 50% (2011.a. 35%), samas kui Eesti keskmine on vaid 7,5%. Kõige enam suunatakse alaealiste komisjonidesse süüvõimetuid lapsi (53%).

Suurima osakaalu moodustavad 13-aastased alaealised, keda suunati 2012 aastal kokku 414, ehk 3,7% vastavast eagrupist. Komisjoni suunatud süüvõimetute laste osakaal oli suurim Raplamaal (64%), Tartumaal (62%) ning Võrumaal (61%) ning väiksem Hiiumaal (21%) ja Läänemaal (35%). Suhteliselt palju varieerub alaealiste profiil ka soo ja emakeele lõikes. Kokku suunati 2012 aastal komisjoni 70% noormehi ning 30% tütarlapsi. Kõige suurem oli poiste osakaal Põlvamaal (86%) ja Võrumaal (81%) ning kõige väiksem Tartumaal (61%). Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine emakeele lõikes on samuti olnud aastate lõikes stabiilne – ligikaudu 70% kõikidest suunatutest on eesti keelt kõnelevad lapsed. Muu emakeelega komisjoni suunatud noorte osatähtsus on suurim just nendes maakondades, kus muukeelseid isikuid on ka üldises rahvastikukoosseisus rohkem - Ida-Virumaal ja Tallinnas (vastavalt 88% ja 53%).

Nii nagu ka varasematel aastatel, on ka 2012 aastal kõige rohkem arutelusid algatatud nooremalt kui 14-aastaselt toime pandud väärteo alusel (38%). Koolikohustuse mittetäitmise tõttu algatatud arutelude osakaal on 2011 aastaga võrreldes jäänud samaks (11%). Kasvanud on nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud kuriteo tõttu algatatud arutelude osakaal (21%), samas kui 2011 aastal oli sama näitaja 17%. Üldjoontes on erinevate algatuse aluste jagunemiste proportsioonid jäänud samaks.

Õigusrikkumised, mille alusel on alaealiste komisjonides arutelusid algatatud, jagunevad aastate lõikes sarnaselt – poisid sooritavad oluliselt rohkem kuritegusid kui tüdrukud. Kõikidest õigusrikkumistest on 31% algatatud tüdrukute suhtes. Kuigi tütarlapsed panevad toime õigusrikkumisi oluliselt vähem, paistab silma trend rikkumiste profiili osas – just tütarlapsed paistavad silma keelatud ainete tarvitamisega (51%) ning koolikohustuse mittetäimisega (47%). Analüüsides algatuse aluseid vanusegruppide lõikes, võib öelda, et peaaegu 60% kõigist õigusrikkumistest on algatatud kuni 14-aastaste suhtes. Kõige suuremad erinevused kahe vanusgrupi vahel on väärtegade sooritamises ning koolikohustuse mittetäimises. Koolikohustuse mittetäitmise tõttu on komisjoni suunatud just süüvõimelised lapsed ning väärteo on toime pannud süüvõimetud noored. Õigusrikkumiste profiili jagunemist vaadates võib öelda, et süüvõimetute laste osakaal on kõige suurem väärteo sooritanute hulgas (76%) ning süüvõimeliste laste osakaal on kõige suurem koolikohustuse mittetäitjate seas (79%).

Maakonniti on erinevate algatuse aluste jagunemine erinev – kui üle Eesti on 38% süüvõimetutest noortest komisjoni suunatud väärteo tõttu, siis näiteks Saaremaal on süüvõimetuid noori komisjoni suunatud rohkem kui 50% kõikidest suunatutest. Seevastu Hiiumaal moodustavad 50% komisjoni suunatutest 14-18-aastased noored, kes on toime pannud mõne väärteo.

Kõige rohkem arutelusid on algatatud politsei (64%), prokuratuuri (18%) ning alaealise elukohajärgse omavalitsuse poolt (8%). Teiste algatajate osakaal on väiksem. Politsei on algatanud asju väärteegade ning kuni 14-aastaselt sooritatud kuritegude alusel, lisaks keelatud ainete tarvitamise eest, mis on sisuliselt samuti väärtegu. Prokurör on algatanud arutelusid kuritegude alusel. Koolikohustuse mittetäitmise tõttu on noori alaealiste komisjoni suunanud sotsiaaltöötaja, lastekaitse, alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindaja ning alaealise seaduslik esindaja. Lisaks võib öelda, et kui kuni 14-aastaste suhtes algatatud asjade algatajaks on politseinik (92% kõigist kuni 14-aastaste suhtes algatatud arutelude algatajatest), siis teiste algatajate poolt komisjoni suunatud noorte hulgas on ülekaalus just süüvõimelised noored.

2012 aastal kohaldati EHISE andmetel alaealiste komisjonide poolt kokku 3126 mõjutuvahendit. Kui otsuseni jõudis kokku 2653 otsust, siis ühte mõjutuvahendit kohaldati neist 1804 juhul, rohkem kui ühte mõjutuvahendit kohaldati 593 juhul ning mitte ühtegi mõjutuvahendit ei kohaldatud 256 juhul (siis oli tegu kas arutelu lõpetamise, edasilükkamise, esindaja määramise, sundtoomisega või kordusaruteluga). Mõjutuvahenditest kõige enam on kohaldatud hoiatust – 36% kõigist mõjutuvahenditest. Suurima osakaalu ehk 95% mõjutuvahenditest moodustavad hoiatused, spetsialisti juurde suunamised, ühiskondlik kasulik töö ja programmidesse suunamised. Noormeestele kohaldati enam just üldkasulikku tööd (76%) ning tütarlastele kohustust elada vanema juures (65%). Hoiatust on kohaldatud kõige enam nende laste osas, kes on toime pannud nooremana kui 14-aastasena väär- või kuriteo ja 14-18-aastasena kuriteo. Programmi suunamist on kõige enam kohaldatud keelatud ainete tarvitamise tõttu. Hoiatust on kõige vähem kasutatud keelatud ainete tarvitamise, 14-18-aastaste väärteegade ning koolikohustuse mittetäitmise korral. Üldkasulikku tööd on proportsionaalselt kõige enam kohaldatud 14-18-aastaste süütegude korral.

Sundtoomist kohaldati alaealisele 2012 aastal 44 juhtumi puhul (1,7% otsustest), esindaja määrati alaealisele 167 juhtumi puhul ehk 6% juhtudest ning edasilükkamist on alaealiste komisjonides 2012 aastal taotletud 419 juhul, so 16% kõikidest aruteludest.

Noori, kes EHISE andmetel suunati alaealiste komisjoni mitmendat korda, oli 2012 aastal 860 ehk 42% kõikidest suunatutest. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorte osakaal vanuse lõikes üldiselt suureneb vanuse kasvades kuni 15 eluaastani. Suurim korduvalt suunatute osatähtsus on just 15-aastaste ja 16-aastaste seas – enam kui pooled on 2012 aastal komisjoni suunatud korduvalt.

2012 aastal oli maakondadest suurim korduvalt alaealiste komisjonidesse suunatute osatähtsus Viljandimaal (58%), Valgamaal (57%), Pärnumaal (55%) ja Hiiumaal (52%) ning madalaim Võrumaal (29%) ja Lääne-Virumaal (32%). Hoiatust kohaldatakse eelkõige nendele alaealistele, kelle puhul on tegemist ühekordse ja esmase rikkumisega, seevastu muid mõjutuvahendeid (ÜKT, spetsialisti juurde vestlusele suunamine) eelkõige nendele lastele, kelle rikkumist on komisjonis arutatud ka eelnevalt. Erikooli suunamist, kui kõige äärmuslikumat mõjutuvahendit, on kohaldatud eelkõige nendele lastele, kes on komisjonis käinud korduvalt (95%). Ka kohustust elada vanema juures (88%) ning käendust (75%) kohaldati just korduvalt komisjoni suunatud noortele.